

Νοημοσύνη
και
σχολική κοινότητα

Howard Gardner
Daniel Goleman
.... *Zofia Stryjeńska*

Ασημίνα Κοντογεωργίου
ΣΕΕ για τις Φυσικές Επιστήμες

- **Ζόφια Στριγένσκα**
- Πολωνή ζωγράφος,
- εκπρόσωπος του αρ ντεκό

Γεννήθηκε 13 Μαΐου 1891, Κρακοβία,
Πολωνία

Πέθανε 28 Φεβρουαρίου 1976, Γενεύη,
Ελβετία

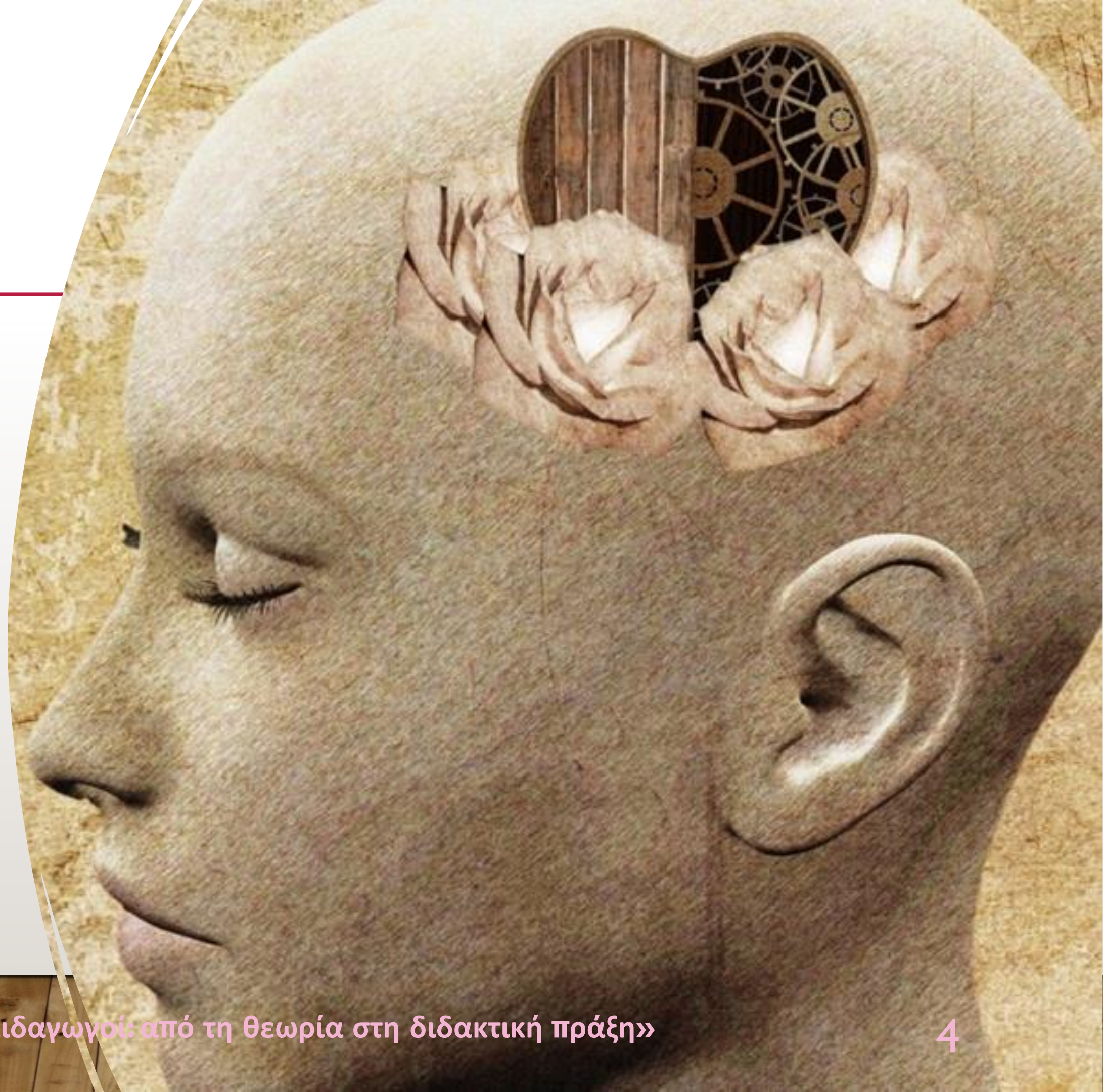

Νοημοσύνη

Η ικανότητα να κατευθύνει κάποιος τη σκέψη του, να προσαρμόζεται στις συνθήκες και να μαθαίνει από τις εμπειρίες του.

Περιλαμβάνει τη μνήμη, την ικανότητα για μάθηση και για κριτική σκέψη .

Νοημοσύνη σύμφωνα με τον Gardner

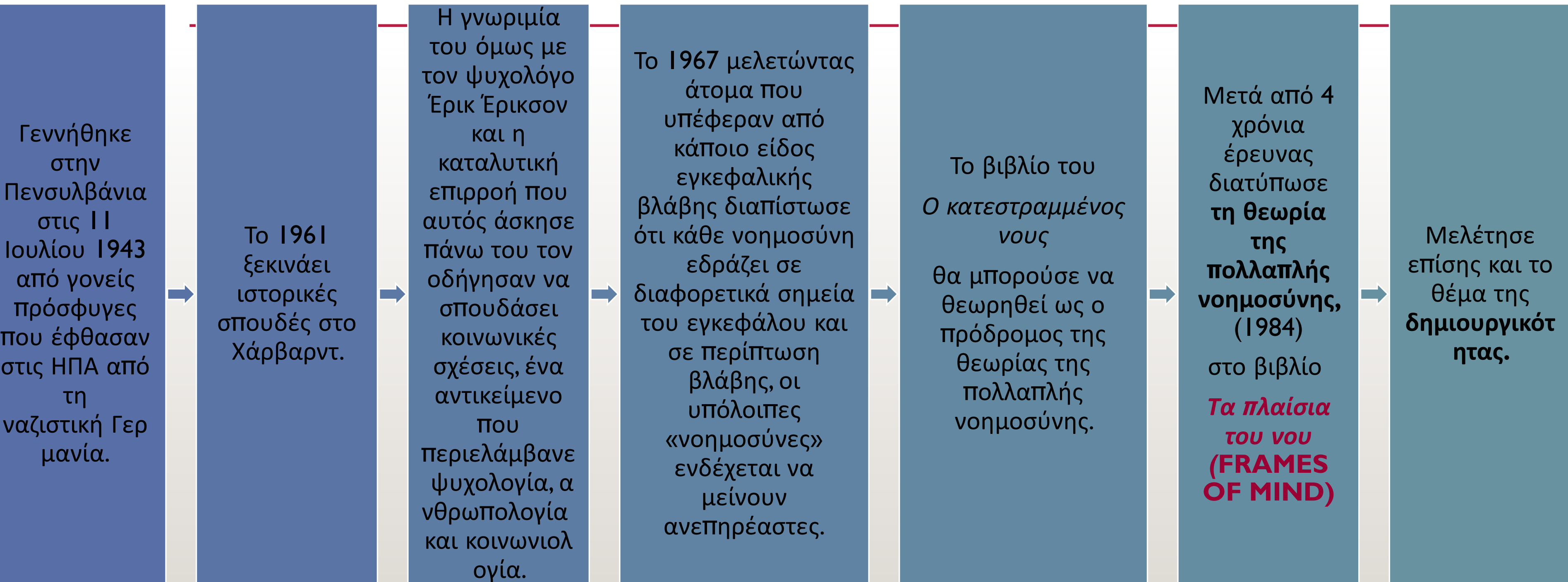
- Να λύνεις προβλήματα (ζωής)
- Να βρίσκεις και να δημιουργείς λύσεις σε προκλήσεις
- Να παράγεις προϊόντα ή υπηρεσίες που έχουν σημασία σε μια κουλτούρα

Ιστορικά & κοινωνικά
συναρτημένη & προσδιορισμένη

«Μη ρωτάς πόσο έξυπνο
είναι ένα παιδί, αλλά με
ποιο τρόπο είναι έξυπνο»

«Πατέρας» της θεωρίας της πολλαπλής νοημοσύνης

«Πατέρας» της θεωρίας της πολλαπλής νοημοσύνης

1982: *Η Τέχνη, ο Νους και ο Εγκέφαλος: μια Γνωστική Προσέγγιση της Δημιουργικότητας,*

1993: *Δημιουργώντας Μυαλά*

1994: *Αλλάζοντας τον κόσμο: Ένα πλαίσιο για τη μελέτη της δημιουργικότητας.*

2000: **Με τους συναδέλφους του ίδρυσαν το μεταπτυχιακό πρόγραμμα «Νους, Εγκέφαλος και Εκπαίδευση».**

Θεωρήθηκε πολύ πρωτοποριακό και πολλά πανεπιστήμια σε όλο τον κόσμο έχουν αναπτύξει παρόμοια μεταπτυχιακά.

Στο πρόσφατο βιβλίο του **Πέντε Μυαλά για το Μέλλον** αναλύει πέντε γνωστικές ικανότητες που πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους όσοι ασχολούνται με την εκπαιδευτική πολιτική.

Είναι καθηγητής Ιατρικής και Νευρολογίας στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου της Βοστώνης, καθηγητής μάθησης στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ, γνωστικός και αναπτυξιακός ψυχολόγος.

Έχει τιμηθεί με περισσότερα από 20 διεθνή βραβεία.

Πολλοί ερευνητές και εκπαιδευτικοί από το νηπιαγωγείο μέχρι το πανεπιστήμιο έχουν εφαρμόσει και εμπλουτίσει την θεωρία του.

Συγκαταλέγεται ανάμεσα στους 100 διανοούμενους του κόσμου.

Έχει γράψει 30 βιβλία και πάνω από 500 άρθρα

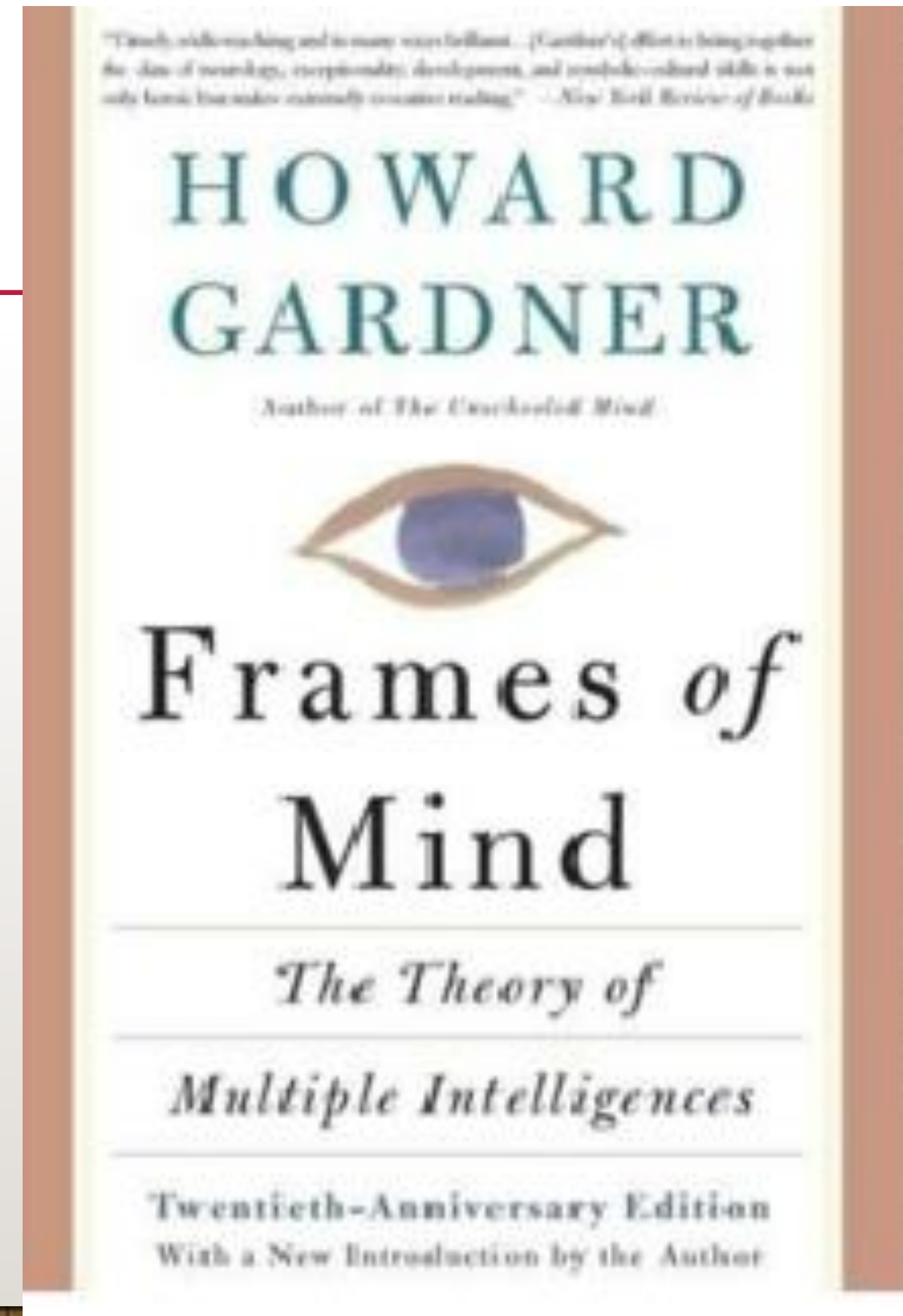
Δέχτηκε επιδράσεις από:

- ❖ Jean Piaget
- ❖ Jerome Bruner
- ❖ Nelson Goodman

«Πατέρας» της θεωρίας της πολλαπλής νοημοσύνης

Η σημαντικότερη επιτυχία του συνίσταται στο ότι διαφοροποιείται από τις παραδοσιακές αντιλήψεις της νοημοσύνης και τα ψυχομετρικά τεστ που ποσοτικοποιούν τη νοημοσύνη προτείνοντας ποιοτικές προσεγγίσεις

Μία θεωρία η οποία άλλαξε τον χάρτη της εκπαίδευσης σε παγκόσμιο επίπεδο.

|| Τι είναι η πολλαπλή νοημοσύνη

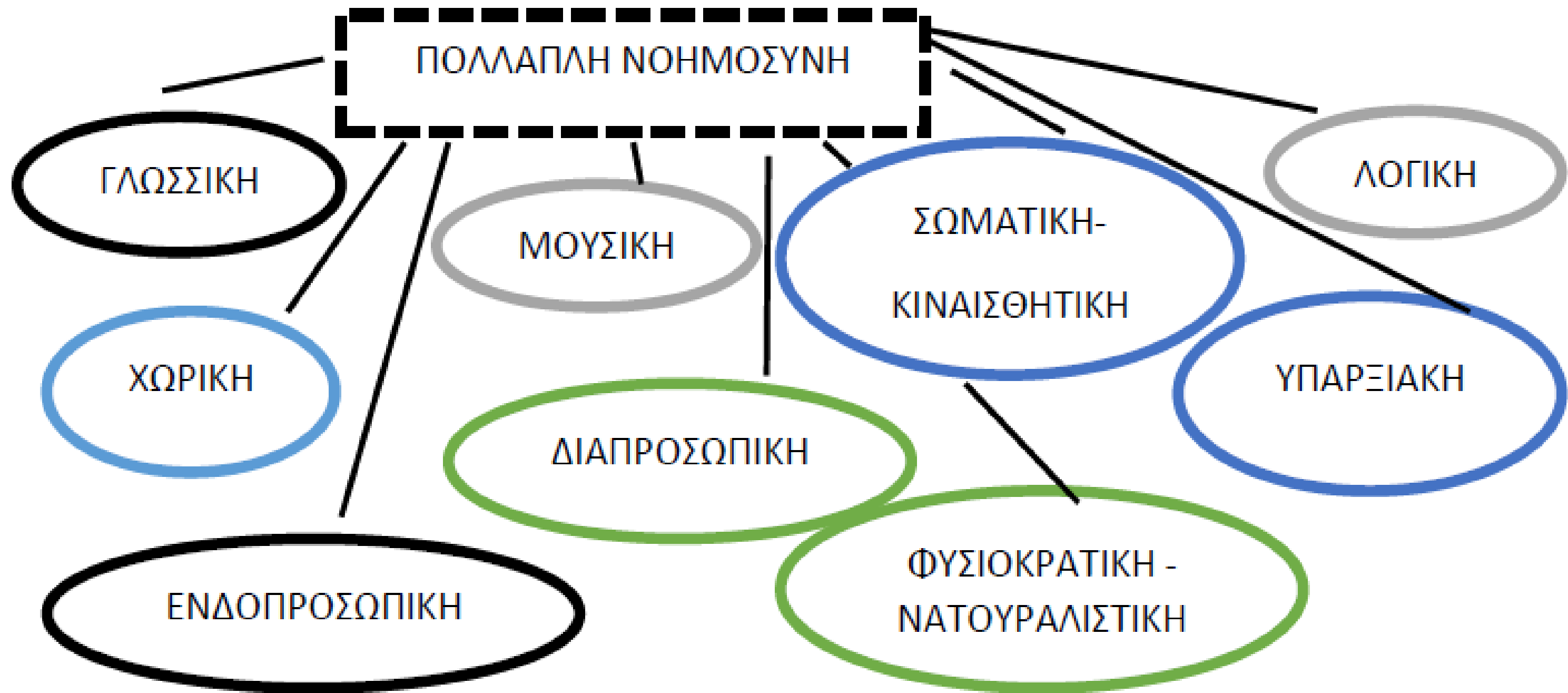
Η νοημοσύνη δεν είναι μια και ενιαία

Αποτελείται τουλάχιστον από οκτώ ή εννιά διαφορετικές και ανεξάρτητες μονάδες με έδρα σε διαφορετικά σημεία του εγκεφάλου.

Όλοι διαθέτουμε όλους τους τύπους νοημοσύνης, αλλά σε διαφορετικό βαθμό.

Κάποιους τους αναπτύσσουμε περισσότερο, άλλους λιγότερο στη διάρκεια της ζωής μας.

Τι είναι η πολλαπλή νοημοσύνη

Όσο περισσότερο κάποιος χρησιμοποιεί και ενισχύει τη νοημοσύνη και όσο καλύτερη καθοδήγηση και ενθάρρυνση δέχεται, τόσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός ανάπτυξης του συγκεκριμένου τομέα νοημοσύνης.

Οι τύποι νοημοσύνης συνεργάζονται.
Πάντα αλληλεπιδρούν μεταξύ τους.

Τα συμπεράσματα προέκυψαν μετά από ευρύ φάσμα επιστημονικών ερευνών ψυχολογικών, ανθρωπολογικών, βιολογικών, που περιλάμβαναν και διαπολιτισμικές συγκρίσεις

Οι τύποι νοημοσύνης σύμφωνα με τον Gardner

Ο συνδυασμός των οκτώ (ή εννέα) ειδών νοημοσύνης σε κάθε άτομο είναι μοναδική / τυχαία κατάταξη δυνάμεων και αδυναμιών.

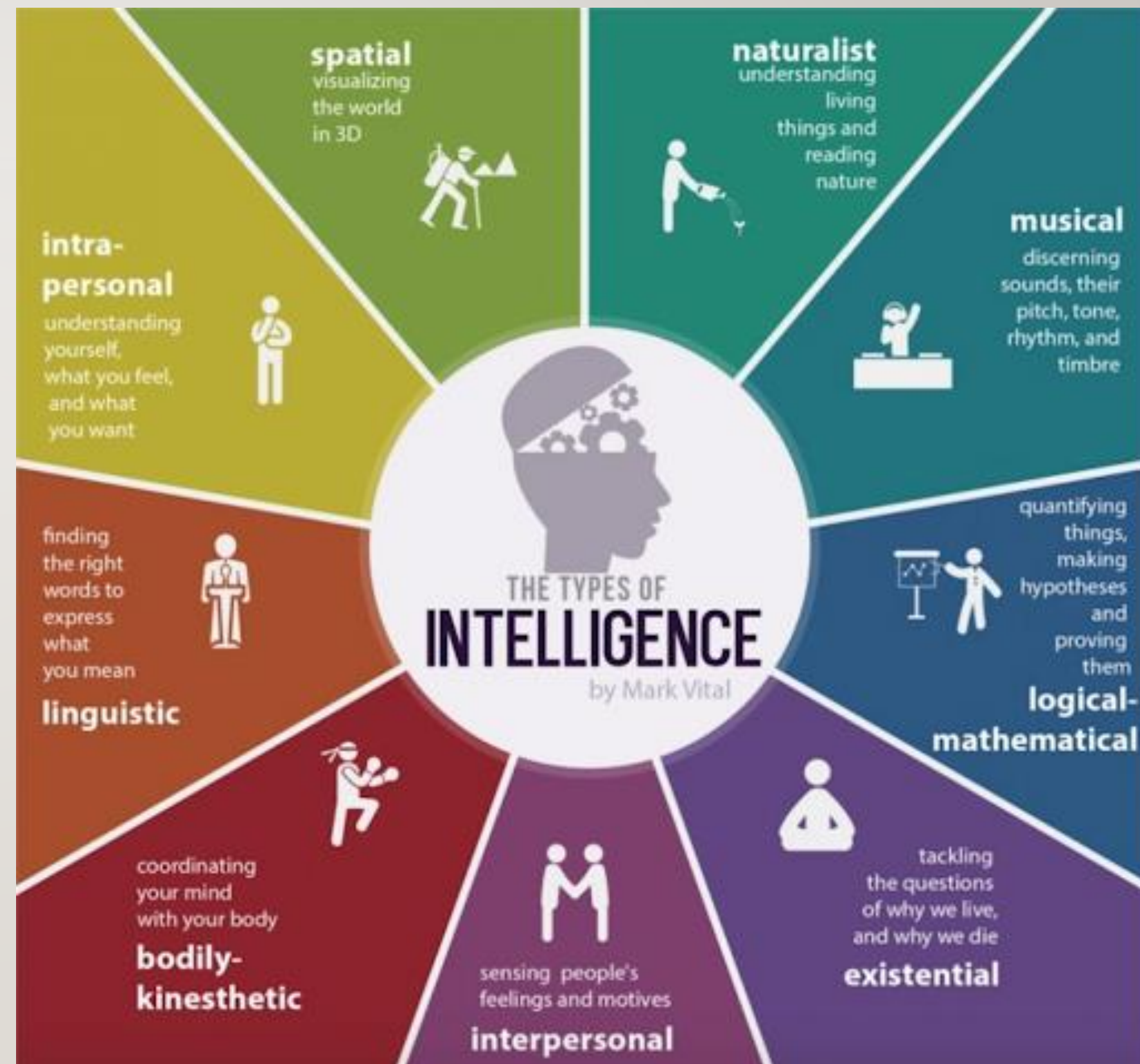
Επειδή η νοημοσύνη αναπτύσσεται (συνεχώς) όχι μόνο λόγω των γενετικών καταβολών αλλά και του περιβάλλοντος, δεν υπάρχουν δύο άνθρωποι με ταυτόσημο προφίλ νοημοσύνης, εξαιτίας της διαφοράς των εμπειριών.

Linda Frichtel

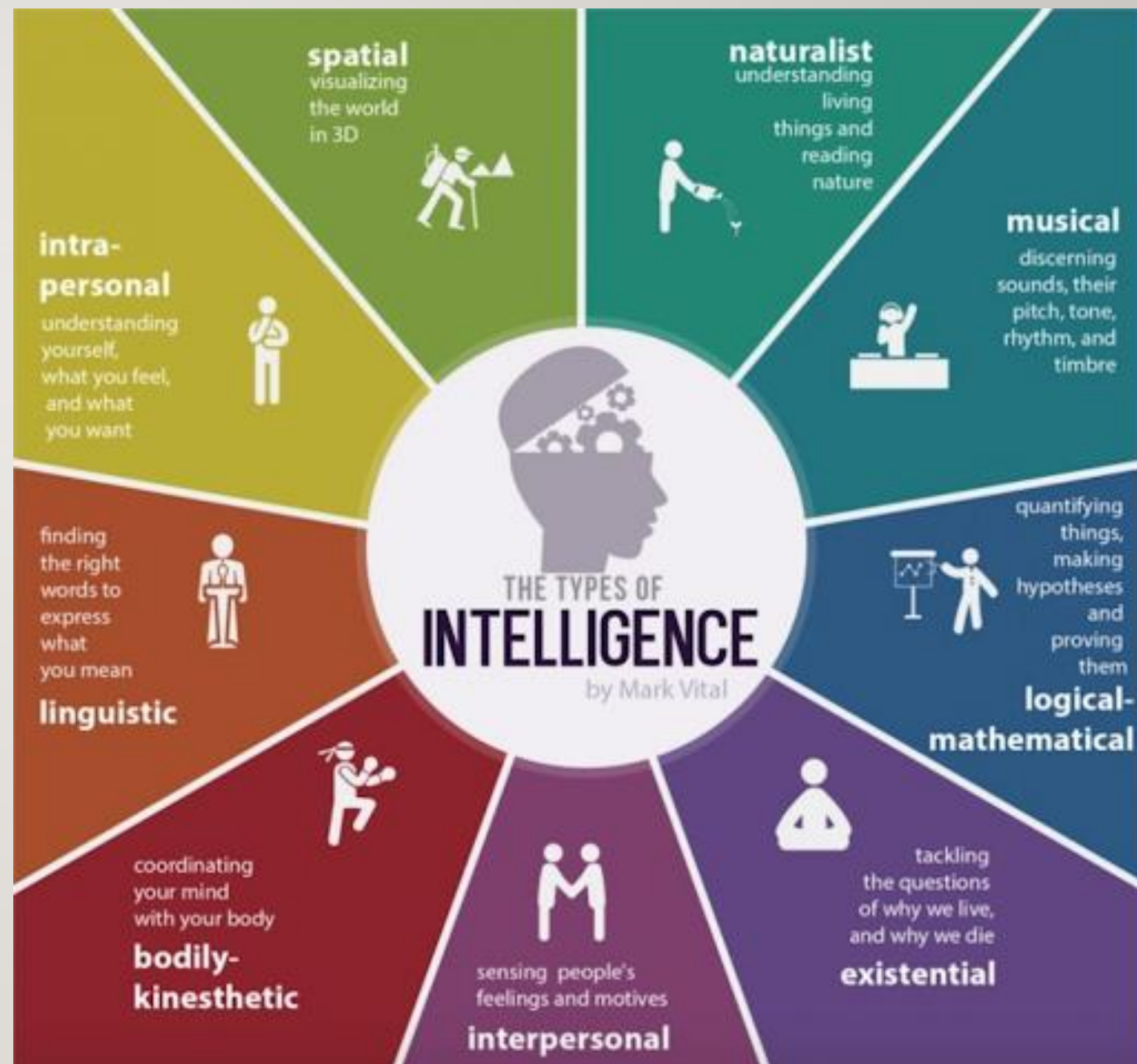
15 Οι τύποι νοημοσύνης σύμφωνα με τον Gardner

1. Γλωσσική – λεκτική (verbal – linguistic intelligence, language/word smart)
2. Λογική – μαθηματική (logical mathematical intelligence, number/reasoning/logic smart)
3. Οπτική – χωρική (visual – spatial intelligence, picture/space smart)
4. Ενδοπροσωπική (intra-personal intelligence, self smart)

16 Οι τύποι νοημοσύνης σύμφωνα με τον Gardner

5. Διαπροσωπική (inter-personal intelligence, people smart)
6. Μουσική (musical – rhythmic- harmonic intelligence, music smart)
7. Σωματική – κιναισθητική (bodily - kinesthetic intelligence, body smart)
8. Φυσιογνωστική – νατουραλιστική - οικολογική (naturalistic intelligence, nature smart)
9. Υπαρξιακή – φιλοσοφική (existential intelligence)

Πολλαπλοί Τύποι Νοημοσύνης (Gardner, 1999) - Διδακτικές Δραστηριότητες

(T.Armstrong, 2000·Φλουρής & Μαυρόπουλος , 2012)

ΤΥΠΟΣ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗΣ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
1) Γλωσσική	Ικανότητα να χρησιμοποιεί - «χειρίζεται» τη δομή, το νόημα και τη λειτουργία των λέξεων και της γλώσσας.	-Μονολογικές παρουσιάσεις - Αφηγήσεις - Ανάγνωση - Απαγγελίες. -Συζητήσεις – Διαλεκτικές αντιπαραθέσεις - Γραπτές εργασίες. -Περιλήψεις - Παιχνίδια με λέξεις.
2) Λογικο-μαθηματική	Ικανότητα να κάνει λογικούς, επαγωγικούς και παραγωγικούς συλλογισμούς, ταξινομήσεις, συσχετισμούς, πειράματα, αριθμητικές πράξεις, υπολογισμούς, διερευνήσεις.	-Μαθηματικοί υπολογισμοί – Επίλυση προβλημάτων - Ποσοτικοποιήσεις, -Γραφικές παραστάσεις, -Διερευνήσεις – Πειραματισμοί, -Κατηγοριοποιήσεις – Ιεραρχήσεις. -Αιτιολογήσεις – Ερμηνείες - Αναλύσεις – Συνθέσεις – Αξιολογήσεις -Υποθέσεις – Γενικεύσεις.
3) Οπτική / Χώρου	Ικανότητα να αντιλαμβάνεται - κατανοεί - αναπαριστά το χώρο και τις προοπτικές του με ακρίβεια, να προσανατολίζεται, να φαντάζεται αντικείμενα, να αξιοποιεί εικόνες, φωτογραφίες.	-Μοντελοποιήσεις. -Εικαστικές αποδόσεις (ζωγραφική, γλυπτική, ξυλουργική). -Παιχνίδια φαντασίας, -«Διάβασμα» χαρτών, παραστάσεων, εικόνων.
4) Σωματο-κινησθητική	Ικανότητα να ελέγχει τις κινήσεις του σώματός του (π.χ. παίξιμο ρόλων, αθλήματα, χορός) και να χειρίζεται (κατασκευάσει ή επισκευάσει) διάφορα αντικείμενα.	-Δραματοποιήσεις / παίξιμο ρόλων. -Αθλητικές δραστηριότητες -Παιχνίδια με κίνηση - Χορός -Κατασκευές αντικειμένων -Χειρισμός οργάνων / συσκευών. -Διεξαγωγή πειραμάτων, κ.ά.

5) Μουσική	Ικανότητα να αντιλαμβάνεται, να αναγνωρίζει, να εκτιμά ή και να παράγει τόνους μουσικής, ήχους, ρυθμούς, τραγούδια.	-Μουσικές συνθέσεις-αποδόσεις εννοιών / καταστάσεων. -Ρυθμικές εκφράσεις.- Τραγούδι.
6) Διαπροσωπική	Ικανότητα να διακρίνει - ερμηνεύει τα συναισθήματα, τις διαθέσεις, τις προθέσεις και τα κίνητρα των άλλων, και να επικοινωνεί αποτελεσματικά, να συνεργάζεται, να μεσολαβεί, να οργανώνει.	-Συλλογικές διαδικασίες, -Ομαδικά «παιχνίδια». -Ομαδοσυνεργατικές δραστηριότητες, -Διαπροσωπικές διαμεσολαβήσεις, -Αλληλοδιδασκαλία, -Αντιπαραθέσεις.
7)Ενδοπροσωπική	Ικανότητα να αναλύει τα συναισθήματα, τις απόψεις, τις αδυναμίες / δυνάμεις και τις διαθέσεις του - να διαλογίζεται, να «εργάζεται» μόνος του.	-Έκφραση συναισθημάτων, -Αναπολήσεις - Αναστοχασμοί. -Ατομικές εργασίες – ημερολόγια. -Προσωπικοί προγραμματισμοί. -Αυτοαξιολογήσεις.
8) Οικολογική/ Φυσιογνωστική	Ικανότητα να αναγνωρίζει, να ερευνά και να προστατεύει τη φύση	-Παρατήρηση-συλλογή, ταξινόμηση, έρευνα, μελέτη στοιχείων του περιβαλλοντικά κέντρα/προγράμματα - Φροντίδα φυτών, ζώων, περιβάλλοντος.

Επιμεργατοποιήστε τα Windows
Μετάβαση στις ρυθμίσεις για Windows.

ΠΟΛΛΑΠΛΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Εφαρμογή της πολλαπλής νοημοσύνης στην τάξη

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ

διαβάζει

γράφει

μιλάει και ακούει

ΛΟΓΙΚΟΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ

υπολογίζει

έχει κρίση

έχει λογική

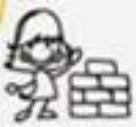

πειραματίζεται

ΚΙΝΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ

χτίζει

καλός ηθοποιός

κινείται

χορεύει

ΝΑΤΟΥΡΑΛΙΣΤΙΚΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ

βιώνει

αγαπάει τη φύση

φροντίζει τα ζώα

εξερευνά

ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ

βλέπει

σχεδιάζει

οπτικοποιεί

ζωγραφίζει

προσανατολίζεται

ΜΟΥΣΙΚΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ

τραγουδάει

παίζει μουσική

συνθέτει μουσική

ακούει μουσική

ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ

μοιράζεται

διδάσκει

συνεργάζεται

επικοινωνεί

ΕΝΔΟΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ

κάνει ανασκόπηση

έχει αυτογνωσία

φιλοσοφεί

Γλωσσική Ευφυΐα. Καλός με τις λέξεις. Μπορεί να διαβάζει, να γράφει και να μιλά με άνεση

Μαθηματική/Λογική Ευφυΐα. Καλός με τους αριθμούς, σκέφτεται λογικά και είναι καλός στο να ψάχνει και να βρίσκει στοιχεία

Οπτικο/χωρική Ευφυΐα. Καλός στο να βλέπει εικόνες μέσα από στο μυαλό του, στη τέχνη, στο να υπολογίζει αποστάσεις και το διάστημα, ανάμεσα σε αντικείμενα.

Μουσική Ευφυΐα. Καλός στο αναγνωρίζει και να απολαμβάνει ρυθμούς, να κινείται μέσα στο ρυθμό, και γενικά να απολαμβάνει τη μουσική

Φυσιολατρική Ευφυΐα. Ενδιαφέρεται και γνωρίζει πολλά για τη φύση, το περιβάλλον και τα ζώα

Διαπροσωπική Ευφυΐα. Καλός με τους ανθρώπους, καλός στο να τους κάνει να καταλαβαίνουν τι εννοεί και να κάνουν αυτό που τους ζητά

Ενδοπροσωπική Ευφυΐα. Καλός στο να καταλαβαίνει τον εαυτό του, στο να κάνει σχέδια και να σκέφτεται τι έχει συμβεί ώστε να μαθαίνει τα λάθη του

Κινησθητική Ευφυΐα. Καλός στα αθλήματα ή το χορό, ή καλός με τα χέρια του, δηλαδή να φτιάχνει πράγματα

B.O.

Ο στόχος της εκπαίδευσης κατά τον Gardner

Να βοηθά τους ανθρώπους να χρησιμοποιούν καλύτερα το μυαλό τους, ώστε να καταλάβουν:

- 🌻 τι είναι αληθινό και τι ψεύτικο στον κόσμο,
- 🌻 τι είναι ωραίο και τι όχι,
- 🌻 τι είναι ηθικό και τι όχι.

Ο στόχος, δηλαδή, πρέπει να είναι η κατανόηση του κόσμου αλλά και η βούληση της αλλαγής του προς το καλύτερο.

Η κατανόηση δεν είναι αυτοσκοπός.

An illustration of a stage performance. In the foreground, several children are standing on a wooden floor, each on a small, colorful rectangular platform. They are wearing various colored dresses and shirts. In the background, a large crowd of people is visible, some with their arms raised, suggesting a lively event or concert. The overall style is colorful and child-friendly.

Ισότητα = διαφοροποίηση

22 Ο ρόλος του σχολείου

Κύριος «ένοχος» για την άνιση ανάπτυξη των διαφορετικών τύπων νοημοσύνης θεωρείται το σχολείο, που επικεντρώνεται στην καλλιέργεια δύο μόνο τύπων: γλωσσική και λογικομαθηματικής, αφήνοντας σε δεύτερη μοίρα τις υπόλοιπες.

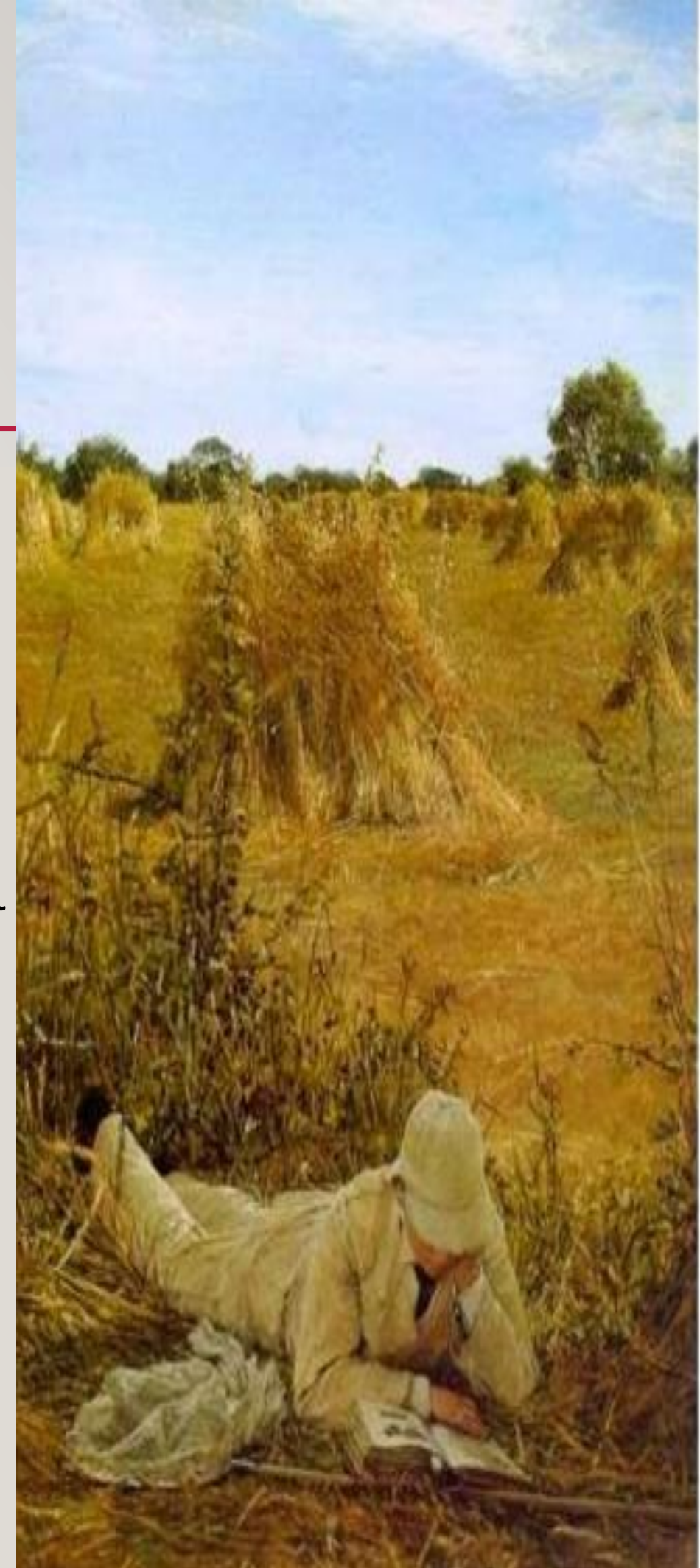
Είναι πολύ σημαντικό:

- ο κάθε μαθητής να μαθαίνει με το δικό του τρόπο
- ο δάσκαλος να διδάσκει με πολλαπλούς τρόπους

23 Η εφαρμογή της θεωρίας των Π.Τ.Ν. στο σχολείο στοχεύει:

- Στην αξιοποίηση των ατομικών διαφορών των μαθητών, κατάσταση που διευκολύνει να μαθαίνουν όλοι και όχι μόνο οι άριστοι.
- Στη βαθύτερη κατανόηση του γνωστικού περιεχομένου όλων των σχολικών μαθημάτων από τους μαθητές.
- Στη συνειδητοποίηση του συνδυασμού των Π.Τ.Ν. που διαθέτουν όλοι οι μαθητές και τους καθιστούν μοναδικούς.
- Στην εσωτερίκευση ορισμένων ρόλων των ενηλίκων οι οποίοι οδηγούν σταδιακά σε συγκεκριμένες επαγγελματικές ασχολίες αντίστοιχες με τις δυνατότητες που παρέχουν οι Π.Τ.Ν.

Οι «πύλες εισόδου» συνιστούν γενικότερες προσεγγίσεις οι οποίες θα συντελέσουν ώστε να ενεργοποιηθούν οι κυρίαρχοι τύποι νοημοσύνης των μαθητών και να διασυνδεθούν με τα κεντρικά θέματα του σχολικού προγράμματος.

Οι «πύλες εισόδου» είναι επτά:

1. **Η αφηγηματική πύλη** (Narrational entry), η οποία αναφέρεται στην αφήγηση ιστοριών ή αναγνωσμάτων στα διάφορα σχολικά μαθήματα (ακόμη και στις θετικές επιστήμες) και αποβλέπει να συσχετίσει το περιεχόμενό τους με τη γλωσσική νοημοσύνη. Ως μορφές αφήγησης προτείνονται ο λόγος – γραπτός ή προφορικός - τα φιλμ ακόμη και τα cd-rom.
2. **Η πύλη της ποσοτικοποίησης** (Quantitative), η οποία με τη χρήση ποσοτικών στατιστικών προτύπων στοχεύει στην ενεργοποίηση της λογικομαθηματικής νοημοσύνης και ιδιαίτερα της υπολογιστικής ικανότητας των μαθητών εκείνων, που αρέσκονται στους αριθμούς και τους υπολογισμούς.
3. **Η πύλη της λογικής**, η οποία με τη χρήση αφηρημένων σκέψεων, λογικών προβληματισμών και συλλογισμών ή υποθέσεων ενεργοποιεί τη λογικομαθηματική ικανότητα.

5. Η **αισθητική πύλη**, η οποία με τη χρήση έργων τέχνης και την αξιοποίηση καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων και υλικών, επιδιώκει να φέρει τους μαθητές σε επαφή, κυρίως, με τη νοημοσύνη χώρου και, έμμεσα, με την κιναισθητική και τη μουσική νοημοσύνη.
6. Η **πύλη των χειρωνακτικών δραστηριοτήτων** (Hands on), η οποία με χειρωνακτικές δραστηριότητες, κινήσεις του σώματος, συντονισμό κινήσεων, χρήση εργαλείων κ.ά, εισάγει τους μαθητές στην κιναισθητική νοημοσύνη. Έμμεσα η είσοδος αυτή ωθεί τους μαθητές και προς τη νοημοσύνη του χώρου.
7. Η **κοινωνική πύλη** (social entry), η οποία δίνει την ευκαιρία να ομαδοποιηθούν οι μαθητές και να διεξαγάγουν συνεργατικής μορφής δραστηριότητες (π.χ. δραματοποίηση, χορογραφία, θεατρικά δρώμενα κ.ά.), να αλληλεπιδράσουν μεταξύ τους, να αναλάβουν διάφορους ρόλους κλπ. Προωθεί την ενσυναίσθηση και καλλιεργεί άμεσα τη διαπροσωπική νοημοσύνη και κατ'επέκταση την κιναισθητική, τη μουσική και τη χωρική νοημοσύνη.

Διδακτικές προεκτάσεις

Η κάθε μια από τις «πύλες εισόδου» δυνητικά οδηγεί τους μαθητές προς περισσότερους από έναν τύπους νοημοσύνης, δεδομένου ότι οι τύποι νοημοσύνης συνυπάρχουν, σε διαφορετικό βαθμό, σε όλους τους ανθρώπους.

Προτείνονται:

- **η επιλογή και χρήση «αναλογιών**, μεταφορών και παραδειγμάτων», που ενεργοποιεί τα ενδιαφέροντα των μαθητών και διασφαλίζει τη δέσμευσή τους για περαιτέρω διερεύνηση και βαθύτερη κατανόηση των υπό μελέτη θεμάτων.
- **η «διείσδυση στον πυρήνα ενός θέματος»**, που εισάγει τους μαθητές στις κεντρικές ιδέες των θεμάτων και στη βαθύτερη κατανόησή τους. Το κλειδί για την διείσδυση στον πυρήνα ενός θέματος είναι η διαδικασία προώθησής του μέσα από τις **«πολλαπλές αναπαραστάσεις του περιεχομένου»**.

Οι αρχές του σχολείου πολλαπλής νοημοσύνης

- **Όλοι οι μαθητές είναι ευφυείς με τον δικό τους τρόπο και πρέπει:**
- να έχουν ευκαιρίες να χρησιμοποιούν την ευφυΐα τους
- να αξιολογούνται με τρόπο δίκαιο ως προς τη νοημοσύνη
- να έχουν ευκαιρίες να επιλύουν προβλήματα της πραγματικής ζωής
- να διδάσκονται και να κατανοούν
- να μαθαίνουν και να αναπτύσσουν τα είδη της προσωπικής τους νοημοσύνης σε μια κουλτούρα σεβασμού
- να μαθαίνουν μέσω των διαφορετικών ειδών νοημοσύνης τους
- να δείχνουν ικανότητα στις διαφορετικές ευφυΐες.

28 Έρευνες για τα σχολεία «πολλαπλής νοημοσύνης»

Σε έρευνα σε 42 διαφορετικά σχολεία τα οποία χρησιμοποίησαν τη θεωρία για τρία τουλάχιστον χρόνια παρατηρήθηκε αρκετή επιτυχία στους μαθητές με βάση τα προ-τεστ και μετα-τεστ, αλλά και συγκριτικά μεταξύ σχολείων όπου εφαρμόστηκε και όπου δεν 90 εφαρμόστηκε η θεωρία.

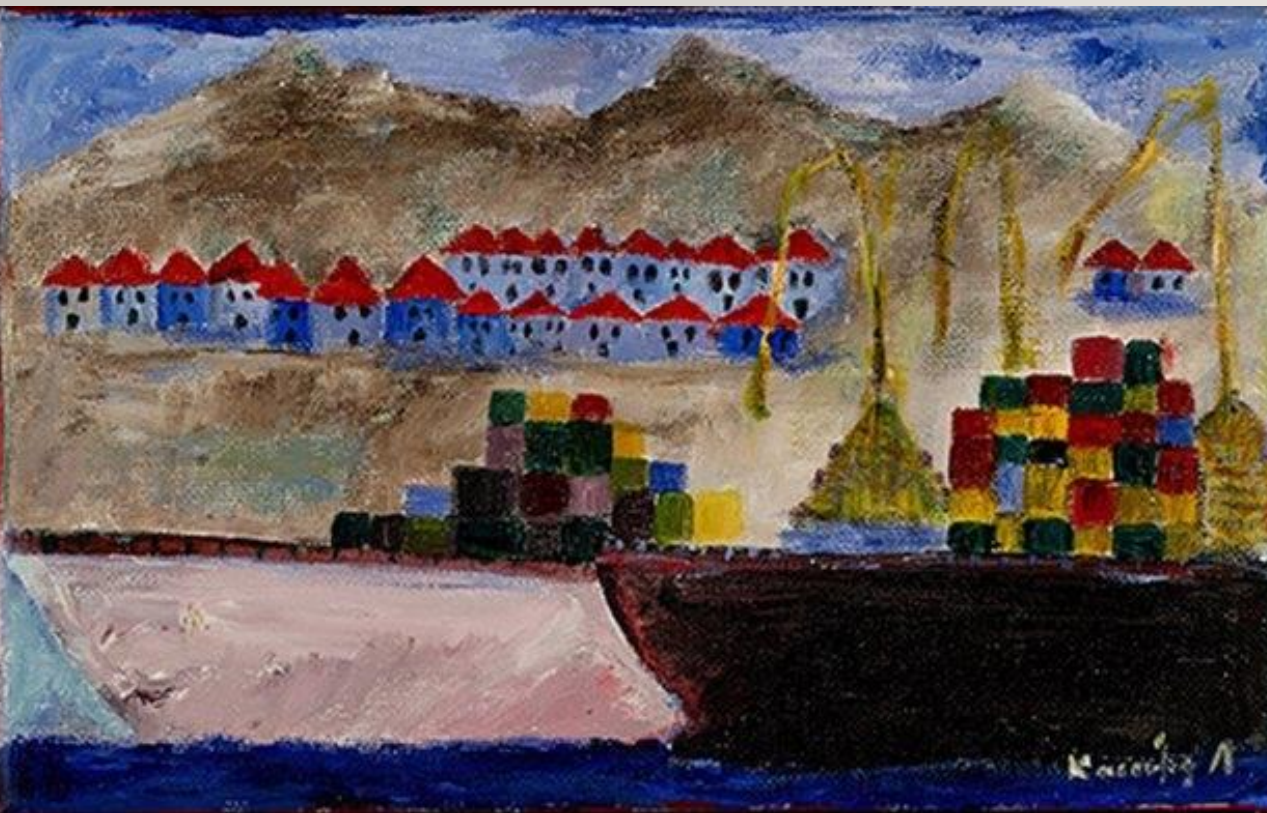
Ο ίδιος ο Gardner (2006), ισχυρίζεται, ότι έστω και αν αυτά τα σχολεία τα πήγαν περίφημα, δεν είναι βέβαιος ότι αυτό οφείλεται αποκλειστικά στη θεωρία του, γιατί υπάρχουν 100 διαφορετικοί παράγοντες που θα μπορούσαν να επηρεάσουν.

Στα πλαίσια της αναπροσαρμογής του Εκπαιδευτικού Συστήματος και των εκπαιδευτικών προγραμμάτων των δασκάλων/καθηγητών στο Hong Kong, το 2003 πραγματοποιήθηκε μία έρευνα με στόχο τον υπολογισμό των πολλαπλών τύπων νοημοσύνης των δασκάλων

Οι καθηγητές έκριναν τους εαυτούς τους πολύ ικανούς στη διαπροσωπική και στην ενδοπροσωπική νοημοσύνη, ικανοποιητικούς στη λεκτικο-γλωσσική και λογικο-μαθηματική νοημοσύνη και μάλλον μη ικανοποιητικούς στη χωρική και σωματικοκινητική νοημοσύνη.

29 Αναλυτικά Προγράμματα

- Τα πολυτροπικά προγράμματα σπουδών, είναι τα πιο κοινά στα σχολεία που εφαρμόζουν τους πολλαπλούς τύπους νοημοσύνης.
- Οι ΠΤΝ χρησιμοποιούνται ως «εργαλεία» ή «μέσα» της διδασκαλίας προσφέροντας ευκαιρίες στους μαθητές να κατακτήσουν το γνωστικό περιεχόμενο των μαθημάτων.
- Για το σκοπό αυτό, άλλα σχολεία χρησιμοποιούν τα «κέντρα μάθησης» (learning centers) σε εβδομαδιαία ή ημερήσια βάση, ενώ άλλα εφαρμόζουν την άμεση διδασκαλία μέσα από τους πολλαπλούς τύπους νοημοσύνης.
- Ορισμένα επίσης σχολεία έχουν καθιερώσει την «εβδομάδα των Π.Τ.Ν.» στο πλαίσιο της οποίας ορίζονται διάφορα κεντρικά θέματα, στα οποία επιλέγουν να συμμετέχουν οι μαθητές σύμφωνα με τα ενδιαφέροντα, τις κλίσεις και τους κυρίαρχους τύπους νοημοσύνης που διαθέτουν.
- Η διάρθρωση των θεμάτων γίνεται με τρόπους που ευνοούν την προώθηση όλων των τύπων νοημοσύνης.
- Δεν ανατρέπουν τα τυπικά σχολικά προγράμματα αλλά εναρμονίζονται με αυτά.
- Οι βασικοί σκοποί και στόχοι των σχολείων δεν καταργούνται.
- Η εστίαση σε βασικές δεξιότητες, όπως η κριτική και δημιουργική σκέψη, η αποτελεσματική επικοινωνία και άλλες, εξακολουθούν να καλλιεργούνται παράλληλα με την ανάπτυξη ή καλλιέργεια των Π.Τ.Ν.

Πολλαπλοί Τύποι νοημοσύνης & Τέχνες

30

- Ορισμένα σχολεία προσεγγίζουν τη θεωρία των Π.Τ.Ν., μέσα από τις τέχνες, οι οποίες διαπερνούν το corpus των προγραμμάτων σπουδών.
- Οι τέχνες είναι απολύτως απαραίτητες να νοηματοδοτήσουν και να ερμηνεύσουν άλλες όψεις της ανθρώπινης εμπειρίας και ζωής, ιδιαίτερα, αφού η θεωρία των Π.Τ.Ν. αναγνωρίζει τη μουσική, το θέατρο, τη κινησιολογία κλπ. ως τύπους ισότιμους με τους παραδοσιακούς (π.χ. γλωσσική, λογικομαθηματική) (Gardner, 2004).
- Συνεπώς τα προγράμματα σπουδών που ενσωματώνουν τις νοημοσύνες της τέχνης στα μαθήματα και τις διαδικασίες, δίνουν τη δυνατότητα στους μαθητές να μαθαίνουν τόσο τις βασικές δεξιότητες όσο και τα συμβολικά συστήματα της τέχνης, να αποκτούν μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα του κόσμου και να μυούνται στην πολλαπλότητα των κόσμων που συνυπάρχουν σε κάθε άτομο.
- Σε πολλά σχολεία οι τέχνες αποτελούν, αυτοδίκαια, «μαθήματα πυρήνα» με τα οποία οι μαθητές έρχονται σε επαφή πολύ συχνά, αν όχι σε ημερήσια βάση, για να αναπτύξουν όλο το φάσμα των τύπων νοημοσύνης.

Ένα (ιδιωτικό) σχολείο πολλαπλής νοημοσύνης στο Μιζούρι των ΗΠΑ

- «Οι άνθρωποι μαθαίνουν δίνοντας νόημα σε κάτι. Το σχολείο πολλαπλής νοημοσύνης ταιριάζει ειδικά στην ενεργητική μάθηση, γιατί καθιστά τον καθέναν από μας ικανό να χρησιμοποιεί τα δυνατά του σημεία, τις δυνατότητές του και τα πάθη του για να δημιουργήσει νόημα» (Ο Διευθυντής του σχολείου, Tom Hoerr).

Η βιβλιοθήκη

Άσκηση στο μάθημα των Καλλιτεχνικών

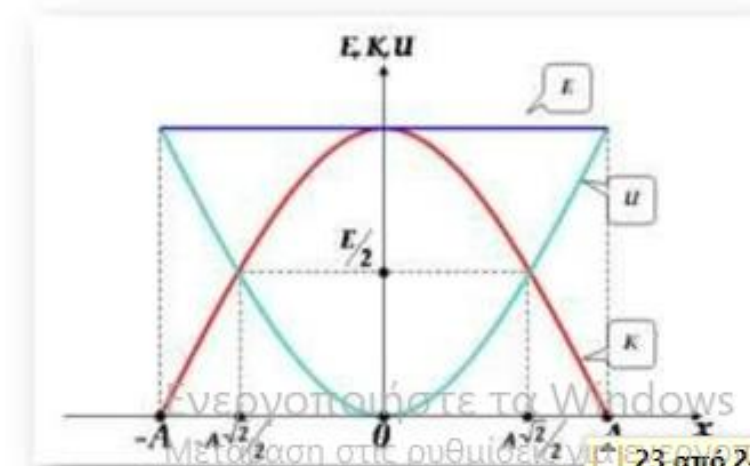
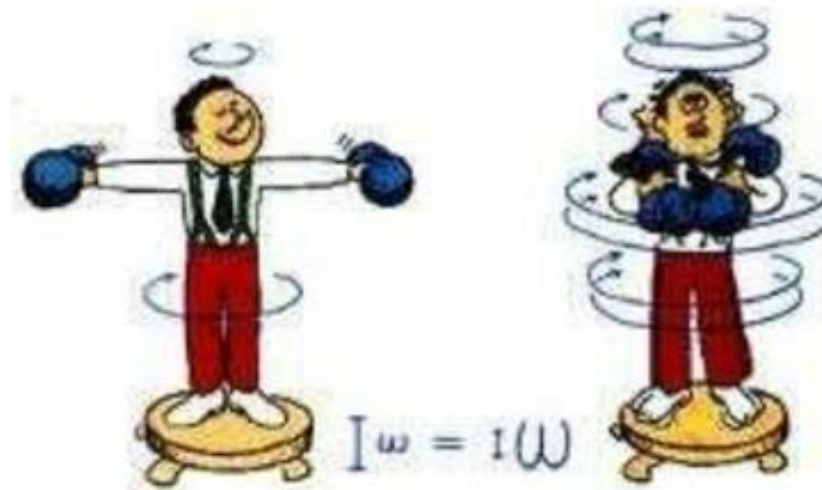
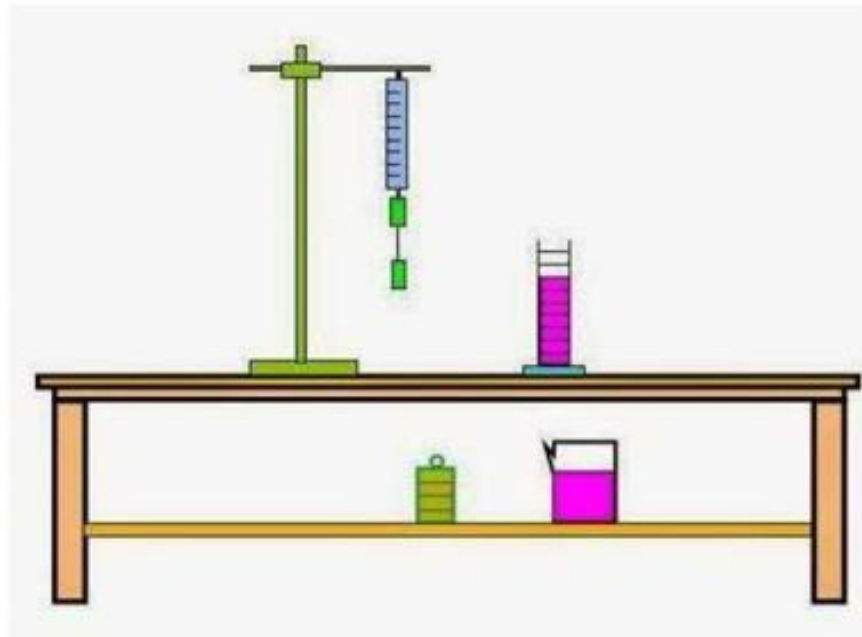
«Η διερεύνηση της ταυτότητας μέσα από τις άπειρες δυνατότητες ενός λευκού χαρτιού»

Οι μαθητές δημιουργούν με μια λευκή σελίδα το πορτρέτο τους, την ταυτότητά τους. Οδηγούνται να σκεφτούν πάνω στην ταυτότητά τους και να κατανοήσουν ότι η ταυτότητα κατασκευάζεται και μεταβάλλεται. Μια σημαντική ιδέα αποκτά νόημα μέσα από την τέχνη.

Η τέχνη διδάσκεται καθημερινά σε όλα τα αντικείμενα από όλους τους καθηγητές.

- Γκάρντνερ: «Για παράδειγμα, μια αρχή της φυσικής μπορεί να διδαχθεί στα παιδιά με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους, ανάλογα με τις ανάγκες τους. Μέσα από τα μαθηματικά, τη λογική, τη γλώσσα, ένα διάγραμμα στον χώρο, μια άσκηση του σώματος. Έτσι θα γίνει κατανοητή».

23 από 24 - Πρόχειρο
 Το στοιχείο δεν συλλέχθηκε:
 Διαγράψτε στοιχεία για να αυξήσετε
 τον διαθέσιμο χώρο

1. Το πειθαρχημένο μυαλό (Disciplinary mind)

Ο πειθαρχημένος νους είναι αυτός που εφαρμόζεται στις καθημερινές συνήθειες και τεχνικές επαρκούς ανάλυσης, κατανόησης, αυτογνωσίας και συνεπούς προβληματισμού.

2. Το συνθετικό μυαλό (Synthesizing mind)

Η ικανότητα σύνθεσης επιτυγχάνεται μέσω μιας προηγούμενης ανάλυσης, μέσω του ενδιαφέροντος και της ικανότητας να αντιπαραβάλλονται πληροφορίες, να εφαρμόζει μια κριτική έννοια και τέλος, να δώσουμε μια συνεκτική και λογική αφήγηση σε όλα τα μαθήματα.

3. Το δημιουργικό μυαλό (Creating mind)

Ο δημιουργικός νους είναι αυτός που κάνει ένα βήμα πιο πέρα, είναι εκείνη που δεν μένει πίσω επειδή βλέπει στο μέλλον και αισθάνεται μέρος της επειδή ξέρει και έχει επιχειρήματα για να υπερασπιστεί ότι έχει πολλά να συμβάλει.

4. Το μυαλό που σέβεται (Respectful mind)

Αυτός είναι ένας από τους πέντε τύπους μυαλών του μέλλοντος που ο Howard Gardner υπερασπίζεται περισσότερο στα βιβλία του για έναν πολύ συγκεκριμένο σκοπό: αν δεν γνωρίζουμε πώς να ζήσουμε αυτόν τον πλανήτη, το νόημα (το δικό μας και αυτό της ανθρωπότητας) θα διαλυθεί και θα διαμορφώσουμε ένα μέλλον χωρίς ελπίδα.

5. Το ηθικό μυαλό (Ethical mind)

Μια κοινωνία χωρίς τον πυρήνα δεοντολογίας δεν έχει νόημα, δεν είναι έγκυρη, δεν είναι ανθρώπινη, δεν είναι λογική. Επειδή η νοημοσύνη χωρίς πλαίσιο ακεραιότητας και ηθικο-ηθικών αρχών δεν μας βοηθά σε αυτό το όνειρο για ένα πιο αξιοπρεπές μέλλον για όλους, ένα αύριο που τελικά είναι καλύτερο από το παρόν μας ...

Υπαρξιακή Νοημοσύνη

35

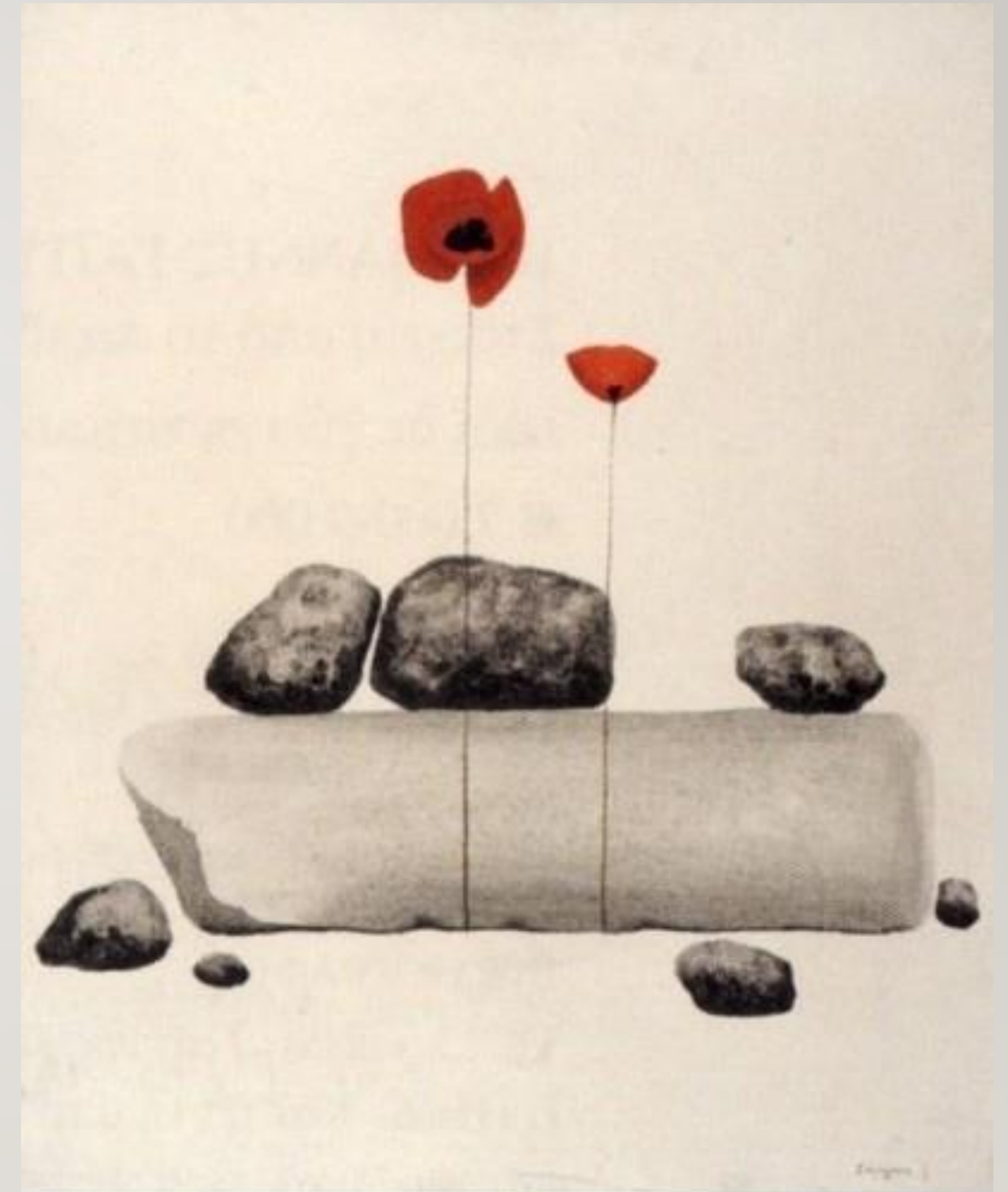
Η υπαρξιακή νοημοσύνη είναι η ικανότητα να τοποθετεί κανείς τον εαυτό του στις διαστάσεις του κόσμου -άπειρο και απειροελάχιστο- και να σέβεται και να προβληματίζεται πάνω σε διάφορα υπαρξιακά ζητήματα της ανθρώπινης φύσης, όπως τη σημασία της ζωής, την έννοια του θανάτου, τη μοίρα του φυσικού και ψυχικού κόσμου και να βιώνει εμπειρίες, όπως την αγάπη ενός άλλου προσώπου ή να χάνεται στη μαγεία ενός έργου τέχνης.

«Ο σκοπός της εκπαίδευσης είναι να κάνει τους ανθρώπους να θέλουν να κάνουν ό, τι πρέπει να κάνουν»

Χάουαρντ Γκάρντνερ

37 Και άλλα είδη νοημοσύνης στη συνέχεια, όπως:

- Πνευματική νοημοσύνη (spiritual intelligence)
- Ηθική νοημοσύνη (moral intelligence)
- **Συναισθηματική νοημοσύνη (emotional intelligence)**

Από την πολλαπλή στη συναισθηματική νοημοσύνη

«Με την καρδιά βλέπει κανείς σωστά.
Το ουσιώδες είναι στο μάτι αόρατο.»

Antoine De Saint – Exupery,

Από την πολλαπλή στη συναισθηματική νοημοσύνη

Οι σύγχρονοι μελετητές υποστηρίζουν τη **θεωρία του Gardner** περί πολλαπλής νοημοσύνης, η οποία **συνδέει τη γνώση με το συναίσθημα** και το αναγνωρίζει ως βασικό στοιχείο στην ανάπτυξη και εξέλιξη της νοημοσύνης του ατόμου. Ο Gardner, όμως και οι συνεργάτες του, δεν μελέτησαν το ρόλο των συναισθημάτων στα διαφορετικά είδη νοημοσύνης, αλλά **επικεντρώθηκαν κυρίως σε γνώσεις που έχουν σχέση με συναισθήματα.**

Ο Γκάρντνερ περιλαμβάνει και «δύο προσωπικούς» τύπους ικανότητας: την **ενδοπροσωπική** (γνώση του εσωτερικού κόσμου) και τη **διαπροσωπική** (επικοινωνία με τους άλλους).

4 | Συναισθηματική Νοημοσύνη

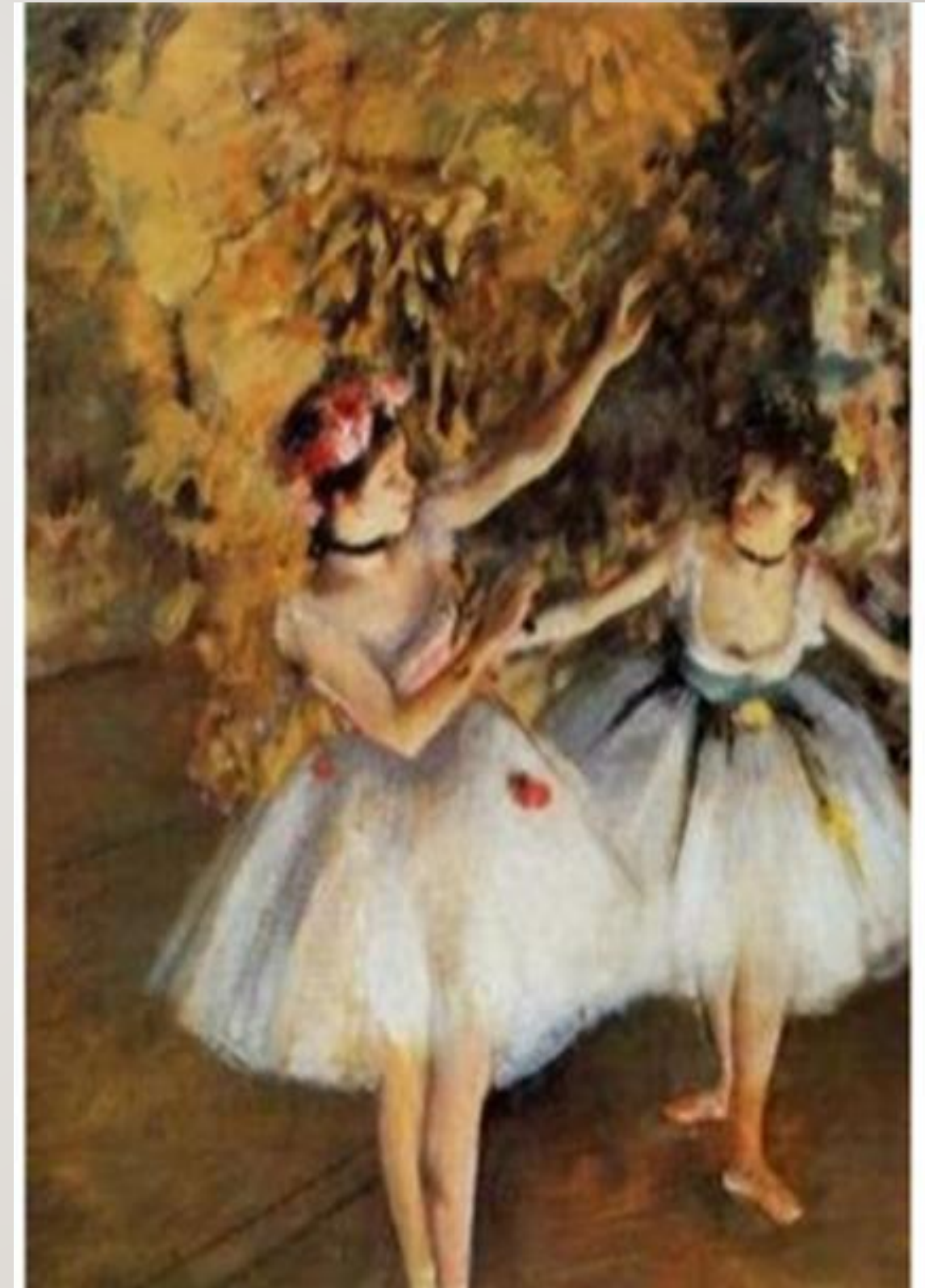
- Ο Θορντάικ (Thorndike) από το 1920 αναφέρεται στην κοινωνική νοημοσύνη (*social intelligence*),
- Ο όρος «συναισθηματική νοημοσύνη» πρωτοεμφανίστηκε το 1956 σε γερμανικό περιοδικό.
- Ο Μπαρ-Ον (Reuven Bar On) τον ανέφερε σε επίσημη βιβλιογραφία το 1985.
- Οι Mayer & Salovey (1990) ασχολήθηκαν επίσης εκτεταμένα με το θέμα.

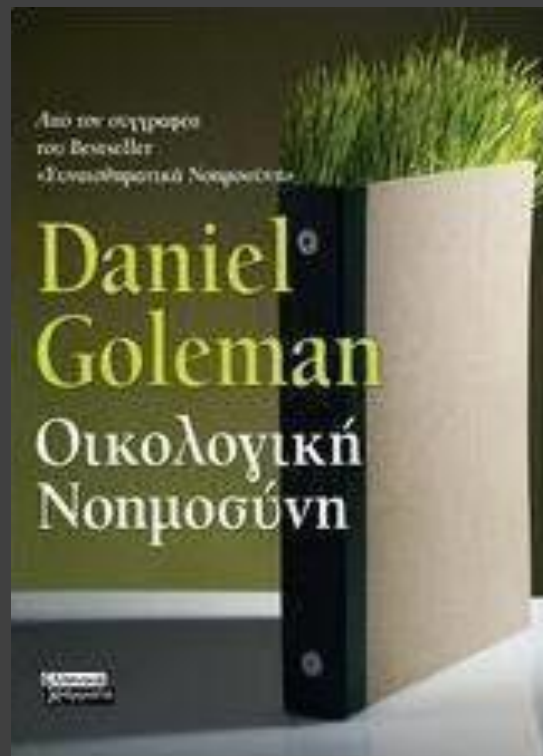
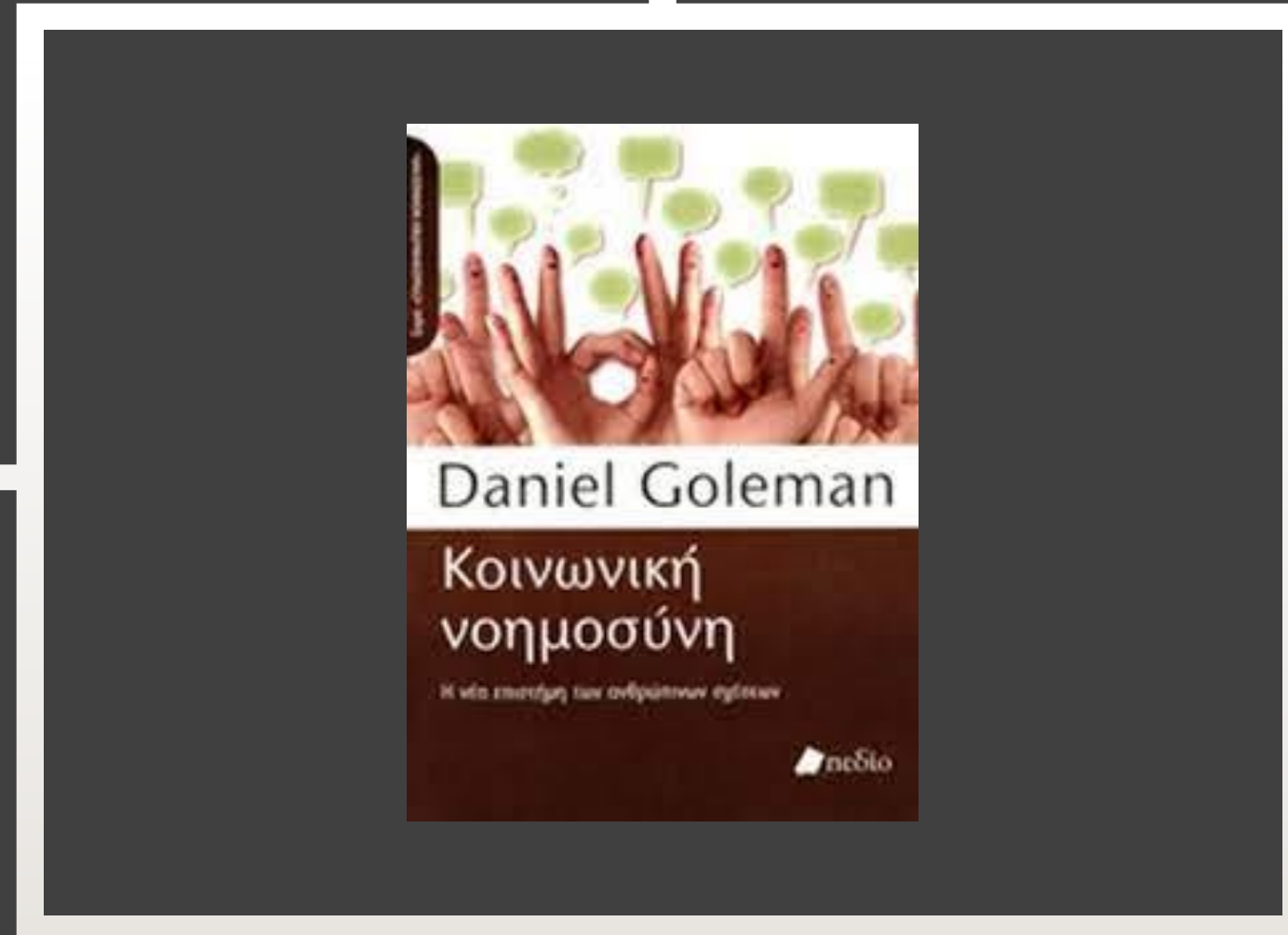
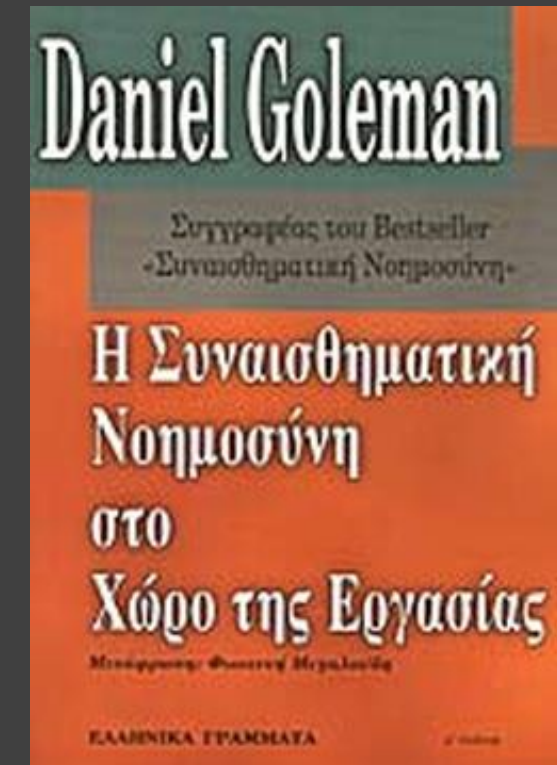
Ο Daniel Goleman ερευνώντας τη «συναισθηματική εγγραματοσύνη στην εκπαίδευση» αξιοποίησε τις μέχρι τότε αναφορές στον όρο και «ξανα» - ονόμασε το 1996 το βιβλίο του, που είχε δημοσιευτεί το 1995:

«Συναισθηματική νοημοσύνη: Γιατί αυτό μπορεί να σημαίνει κάτι παραπάνω από το IQ»;

Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ ?

Από τότε ο όρος αυτός άρχισε να καθιερώνεται στον εκλαϊκευτικό και τον επιστημονικό λόγο.

43 Daniel Goleman – Ντάνιελ Γκόλμαν (1946 –) Συναισθηματική, Κοινωνική και Οικολογική Νοημοσύνη

Γεννημένος το 1946 στην Καλιφόρνια, συνδυάζει την ιδιότητα του ψυχολόγου και του δημοσιογράφου με εξειδίκευση στις νευροεπιστήμες και την ψυχολογία.

Το 2006 εκδόθηκε το βιβλίο «**Social Intelligence: The New Science of Human Relationships**» («Κοινωνική Νοημοσύνη: Η Νέα Επιστήμη των Ανθρώπινων Σχέσεων», εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2006).

Η θεωρία της «Κοινωνικής Νοημοσύνης» ισοδυναμεί με μια άλλη πτυχή της συναισθηματικής νοημοσύνης, αυτής της διαπροσωπικής της πλευράς, η οποία μπορεί να γίνει κατανοητή σύμφωνα με τα τελευταία ευρήματα των «νευροεπιστημών» («neurosciences»).

Εξετάζει το βαθμό στον οποίο η νέα αυτή επιστήμη σχετίζεται με παραμέτρους όπως η υγεία, ο αλτρουισμός, ο ρόλος των γονιών και των συνεπακόλουθων εκδηλώσεων αγάπης, οι διαδικασίες μάθησης και η ανάληψη υπεύθυνων, ηγετικών θέσεων.

Το πιο πρόσφατο βιβλίο του έχει τίτλο «**Ecological Intelligence: How Knowing the Hidden Impacts of What We Buy Can Change Everything**».

Στο βιβλίο αυτό, υποστηρίζει ότι στο εξής οι νέες μορφές τεχνολογίας θα μας προσφέρουν τη δυνατότητα να γνωρίζουμε τι ακριβώς καταναλώνουμε (παρέχοντάς μας ένας είδος «ριζικής διαφάνειας» ή «**radical transparency**» κατά τον Goleman).

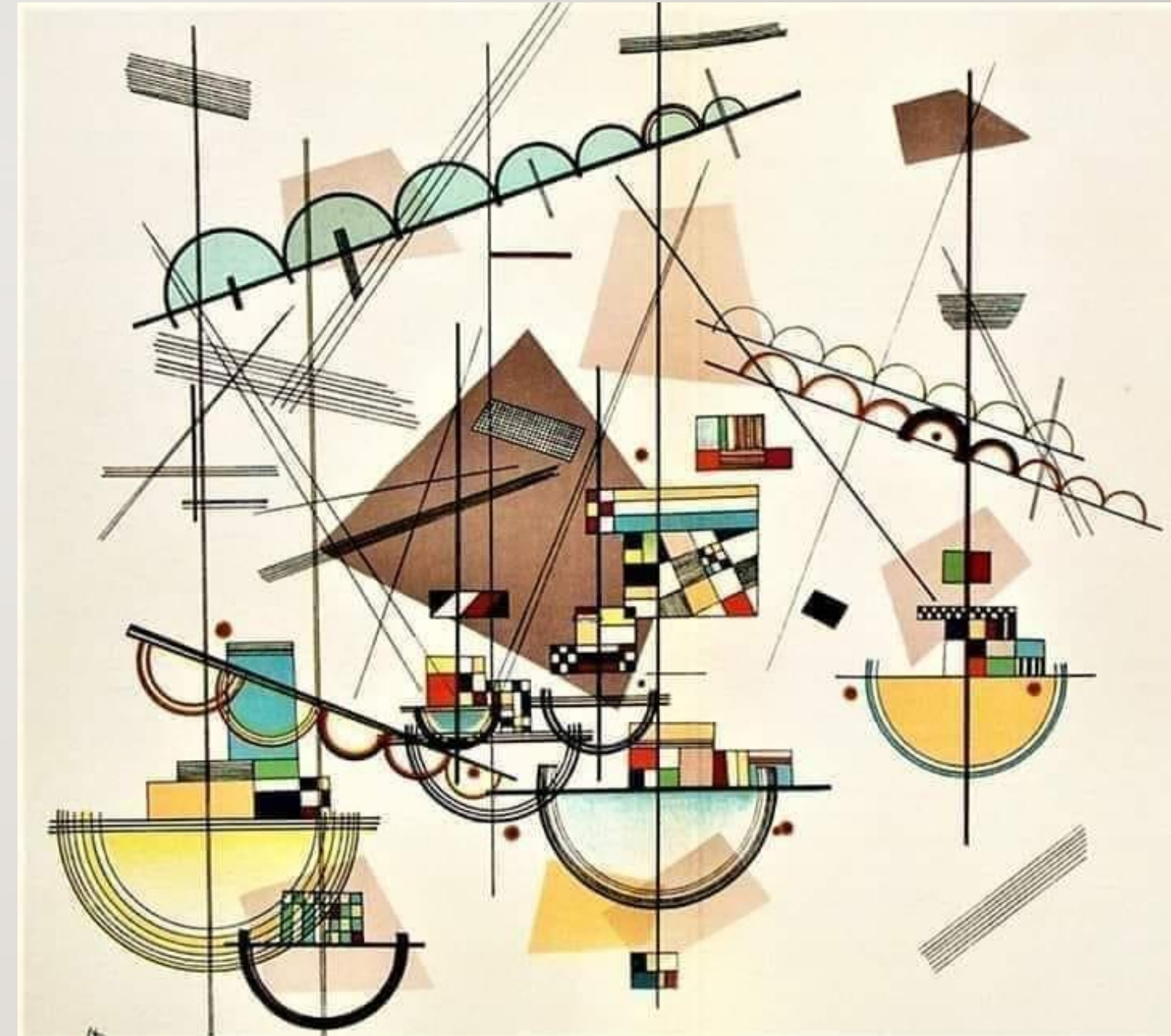
Εκτός δηλαδή από τις καθημερινές, καταναλωτικές μας συνήθειες, οι οποίες σχετίζονται άμεσα με την υγεία μας, θα είμαστε πλέον ενήμεροι και για τις κοινωνικές, τις οικονομικές και τις περιβαλλοντικές ή οικολογικές επιπτώσεις των προϊόντων που αγοράζουμε.

Ασχολείται με τη λογική σύμφωνα με την οποία μπορούν οι καταναλωτές να φερθούν ευφυώς, να μάθουν να συνυπολογίζουν στην καθημερινή ζωή τους τις «άγνωστες» και συχνά «κρυμμένες» οικολογικές συνέπειες των προϊόντων που αγοράζουν ή γενικά μεταχειρίζονται.

44 ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ

"Αυτοί που κατέχουν την σπάνια ικανότητα να θυμώνουν με το σωστό άτομο, στο σωστό βαθμό, τη σωστή χρονική στιγμή, για την σωστή αιτία και με τον σωστό τρόπο, βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση σε όλους τους τομείς της ζωής τους"

Αριστοτέλης (Goleman, 1998)

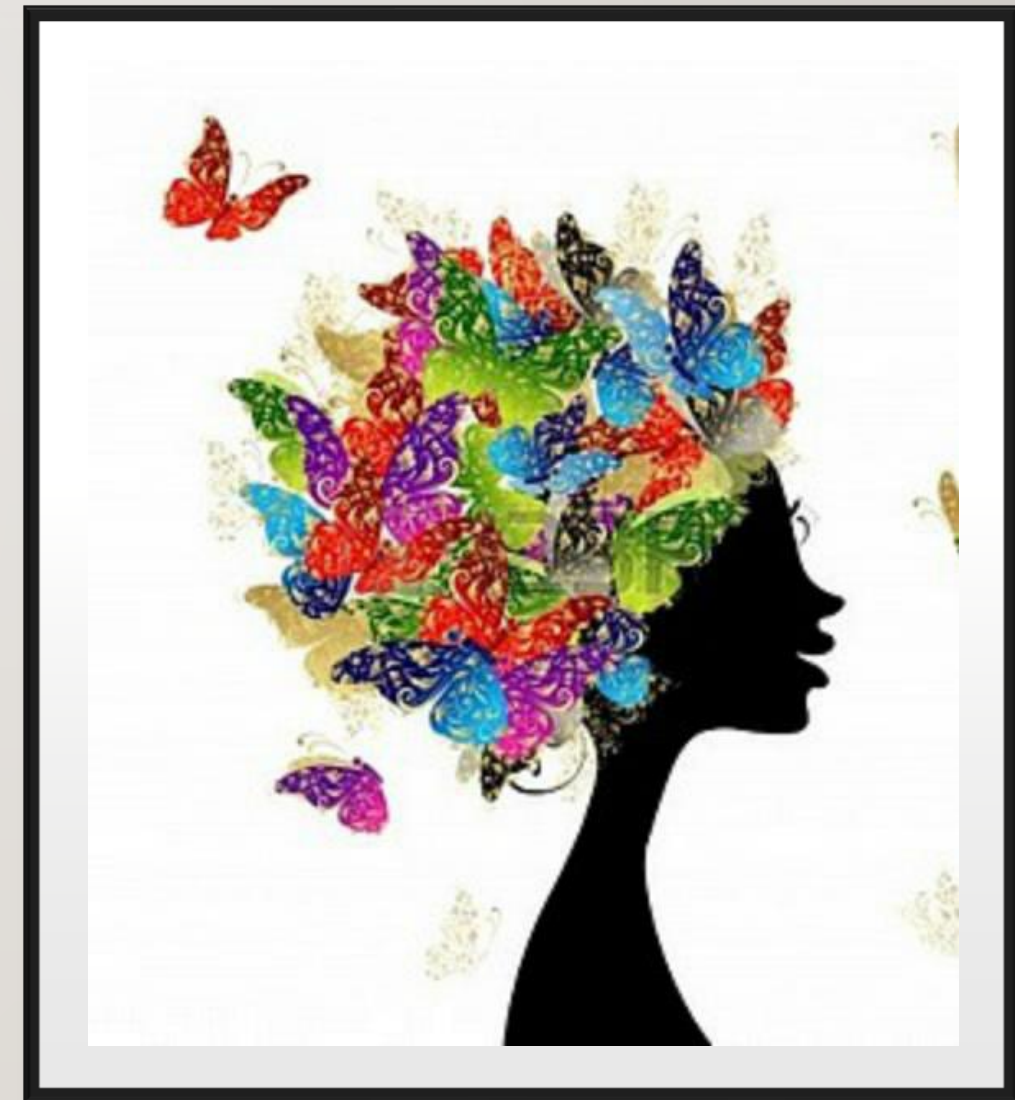

45

Συναισθηματική Νοημοσύνη

Είναι:

- η γνώση των συναισθημάτων του εαυτού
- ο έλεγχος και η έκφρασή τους
- Η αναγνώριση συναισθημάτων των άλλων
- Η διαχείριση σχέσεων
- Αλληλοσυμπληρούμενες συναισθηματικές και κοινωνικές ικανότητες / δεξιότητες, που προσδιορίζουν πόσο αποτελεσματικά αντιλαμβανόμαστε και εκφράζουμε τον εαυτό μας, καταλαβαίνουμε και συνδεόμαστε με τους άλλους και αντιμετωπίζουμε τις απαιτήσεις της καθημερινότητας.

Η συναισθηματική νοημοσύνη έχει πέντε διαστάσεις/στοιχεία

- **Την αυτοεπίγνωση συναισθημάτων** (δυνάμεις / αδυναμίες), αξιών, στόχων, αντίκτυπο σε άλλους, αυτοαξιολόγηση, αυτοπεποίθηση.
Αναγνώριση σχέσης μεταξύ συναισθημάτων, σκέψεων, δράσεων
- **Την αυτορρύθμιση:** Αυτοπειθαρχία, αξιοπιστία, προσαρμοστικότητα στις μεταβαλλόμενες καταστάσεις (που διαρκώς προκύπτουν), δυνατότητα ανακατεύθυνσης σε αποδιοργανωτικά συναισθήματα.
- **Τα κίνητρα συμπεριφοράς:** Αυτό-ώθηση, τάση για επίτευξη στόχων, δέσμευση, πρωτοβουλία, αισιοδοξία.

Η συναισθηματική νοημοσύνη έχει πέντε διαστάσεις/στοιχεία

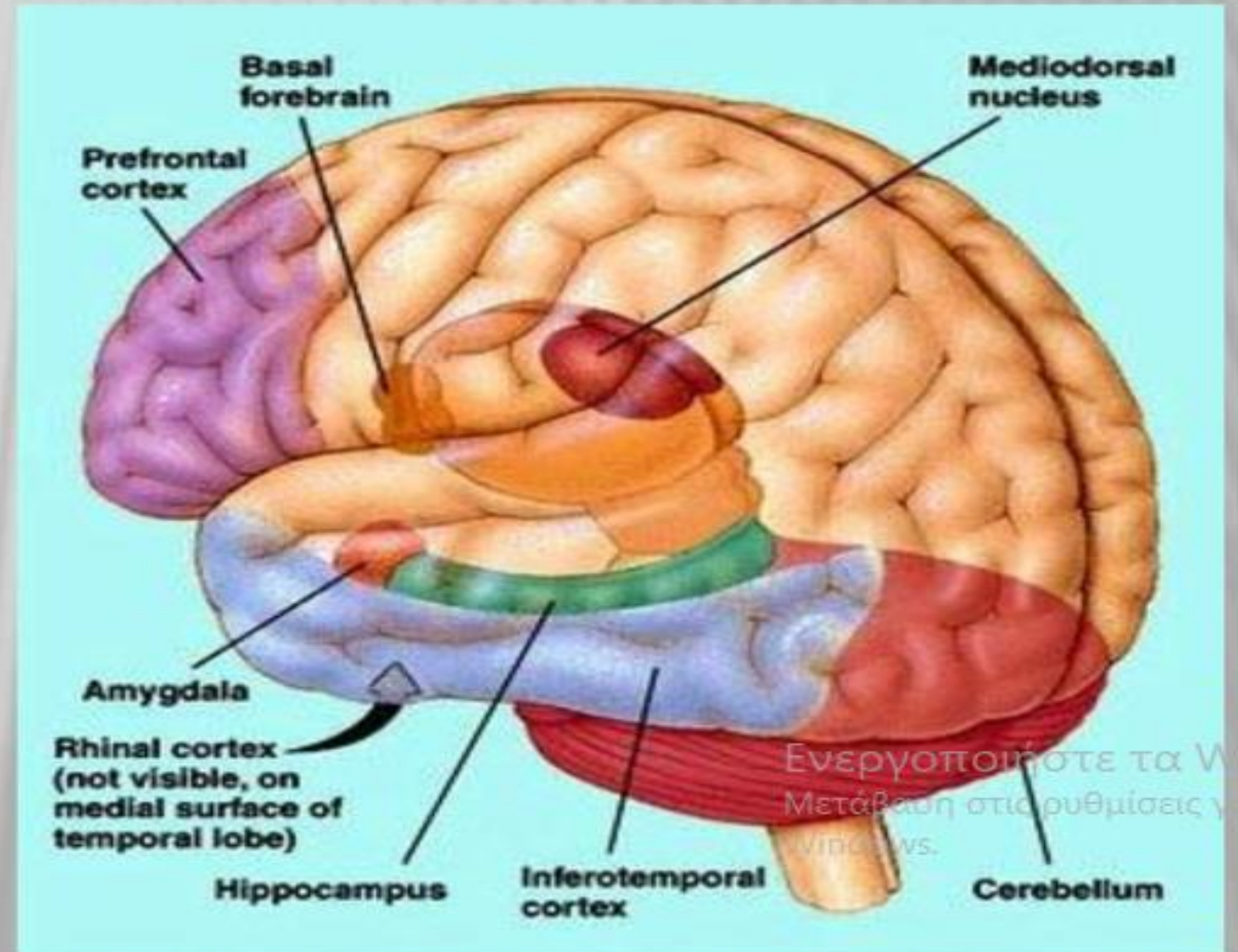
- **Την ικανότητα στις σχέσεις με τους άλλους:** Δεξιότητες επικοινωνίας, επιρροής, χειρισμός διαφωνιών, καλλιέργεια δεσμών, συνεργασία, ομαδικότητα, διαχείριση διαπροσωπικών σχέσεων για την ώθηση στην επιθυμητή απόφαση.
- **Την ενσυναίσθηση:** Ικανότητα προσέγγισης και κατανόησης των συναισθημάτων / σκέψεων / αποφάσεων των άλλων, ο σωστός χειρισμός της διαφορετικότητας.

Συναίσθημα & Εγκέφαλος

Αμυγδαλή Προμετωπιαίος λοβός

...και

Συναισθηματική
τύφλωση

49

Οι θέσεις του Goleman

ΣΝ είναι η ικανότητα να αναγνωρίζει κανείς τα δικά του συναισθήματα, αλλά και των άλλων, να τα χειρίζεται αποτελεσματικά προς όφελος δικό του και των σχέσεών του και να δημιουργεί κίνητρα για τον εαυτό του.

Πρέπει να μπορεί να ρυθμίζει τη διάθεσή του έτσι ώστε να μην επιτρέπει στο άγχος να εμποδίζει την ορθή σκέψη του και να διαθέτει ενσυναίσθηση και αισιοδοξία.

Να έχει Δομή Εαυτού από την οποία προκύπτει συναισθηματική επάρκεια (emotional competence).

50 Αναπτύσσοντας τη ΣΝ των μαθητών

Δεξιότητες:

Συγκράτηση και προστασία εαυτού

Αναγνώριση σημασίας συναισθημάτων

Χαλιναγωγήση συναισθήματος –
περιορισμός άγχους – βελτίωση επίδοσης

Ενσυναίσθηση

Αποδοχή, σεβασμός διαφορετικότητας

Αίσθηση ορίων

Διεκδικητικότητα

51 Αναπτύσσοντας τη ΣΝ των μαθητών

Το σχολείο μπορεί να ικανοποιεί τις ψυχολογικές ανάγκες των μαθητών

Να τους βοηθά να αισθάνονται πιο δεμένα μεταξύ τους.

Να κοινωνικοποιούνται

Να βάζουν όρια.

Αναπτύσσοντας
τη ΣΝ των
μαθητών

- Τα ευχάριστα συναισθήματα υποβοηθούν τα κίνητρα, τη δημιουργικότητα, την ψυχική ανθεκτικότητα, την αισιοδοξία...
- Τα δυσάρεστα αυξάνουν τον γνωστικό φόρτο, την αδυναμία συγκέντρωσης, την κόπωση, προκαλούν αμυντικούς μηχανισμούς

Όμως πρέπει να τα διαχειριζόμαστε και

όχι να τα κρύβουμε

53

Ο εκπαιδευτικός σήμερα...

Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων ο εκπαιδευτικός πρέπει:

- να έχει εσωτερική ισορροπία
- να επιδιώκει την αυτογνωσία
- να διακρίνεται από ανθρωπιστικό κοινωνικό προσανατολισμό.

Ειδικά για τον εκπαιδευτικό η Σ.Ν. αποτελεί προϋπόθεση, επειδή:

- είναι πρότυπο για τους μαθητές
- τα μηνύματα που εκπέμπει επηρεάζουν το παιδαγωγικό κλίμα της τάξης, την επικοινωνία και την ποιότητα του μαθησιακού περιεχομένου.

54

Έρευνες της επίδρασης της ΣΝ στους εκπαιδευτικούς

Υψηλή συναισθηματική νοημοσύνη σχετίζεται με την ικανότητα να διαχειρίζονται ευκολότερα προβληματικές καταστάσεις και παρουσιάζουν χαμηλότερα επίπεδα συναισθηματικής εξουθένωσης

Η άμεση ή έμμεση επίδραση της αναπτυγμένης συναισθηματικής νοημοσύνης τους επηρεάζει το σχολικό κλίμα, τη μαθησιακή διαδικασία και την θετική συναισθηματική κατάσταση των μαθητών τους.

Η διεθνής εμπειρία έχει καταδείξει την ανάγκη για ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης και το σχεδιασμό κατάλληλης πολιτικής στρατηγικής και στην Ελλάδα.

Αναπτύσσοντας όλοι την ΣΝ μας

Αναζητούμε Προστατευτικούς Παράγοντες στον εαυτό μας, και τους
σημαντικούς άλλους

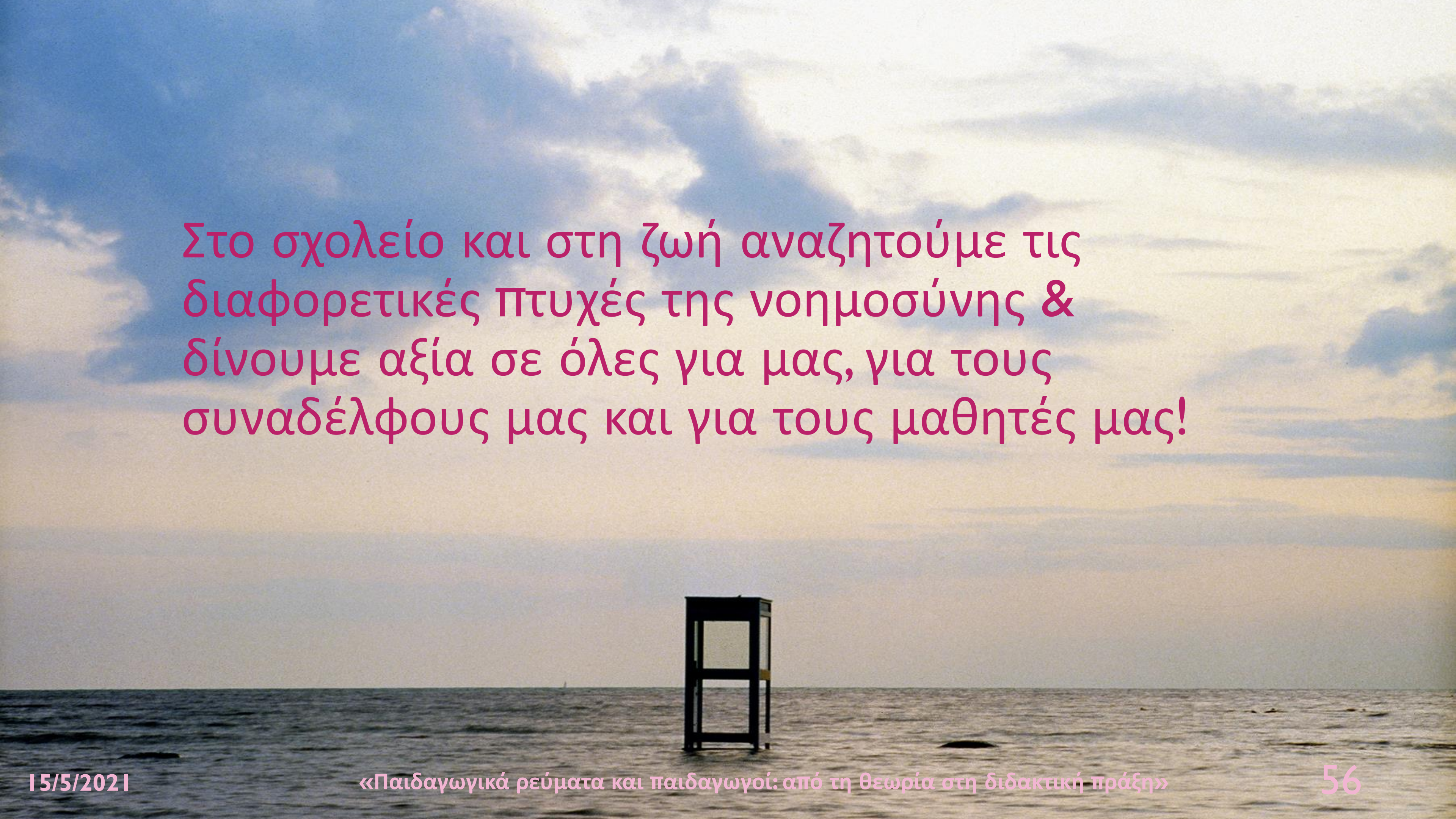
Λύνουμε τις συγκρούσεις απ' όπου κι αν προέρχονται

Είμαστε ειλικρινείς

Επικοινωνούμε και μέσω της τέχνης

Αγαπάμε το σώμα μας

Δεν μένουμε στα δυσάρεστα του παρελθόντος...

A photograph of a sunset or sunrise over the ocean. The sky is filled with soft, colorful clouds in shades of blue, yellow, and orange. The sea is calm with gentle ripples. In the center of the frame, a small, dark, rectangular structure stands in the water. The overall mood is serene and contemplative.

Στο σχολείο και στη ζωή αναζητούμε τις διαφορετικές πτυχές της νοημοσύνης & δίνουμε αξία σε όλες για μας, για τους συναδέλφους μας και για τους μαθητές μας!

Αναφορές

Ζαχομάλλιου Α., Ζωγράφου Ε. & Κάλλου Ε., (2015). Βασικοί εκπρόσωποι της πολλαπλότητας των τύπων νοημοσύνης, Θεωρήσεις, μοντέλα και εκπαιδευτική αξιοποίηση. *Διπλωματική Εργασία, ΕΚΠΑ*

(https://www.academia.edu/17790218/Βασικοί_εκπρόσωποι_της_πολλαπλότητας_των_τύπων_νοημοσύνης_Θεωρήσεις_μοντέλα_και_εκπαιδευτική_αξιοποίηση)

Λυκούρη, Ά. Α. (2018). Η σχέση των πολλαπλών τύπων νοημοσύνης και της αντίληψης του χώρου με τη στάση και την επίδοση των μαθητών του Δημοτικού στο μάθημα της Γεωγραφίας. *Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου*

(<https://hellanicus.lib.aegean.gr/bitstream/handle/11610/20454/%CE%94%CE%94%20%CE%9B%CE%A5%CE%9A%CE%9F%CE%A5%CE%A1%CE%97%20%CE%A4%CE%95%CE%9B%CE%99%CE%9A%CE%9F%20FINAL.pdf?sequence=1&isAllowed=y>)

Μπαντή, Α. (2010). Προγράμματα συναισθηματικής ανάπτυξης στην Δευτεροβάθμια εκπαίδευση-Παραδείγματα από την διεθνή και ελληνική πραγματικότητα. *Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας*

(<https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/14352/3/BantiAsiminaMsc2010.pdf>)

Νεοφύτου, Λ. & Κουτσελίνη, Μ. (2006). Συναισθηματική Νοημοσύνη: Επιστημολογικές Αμφισβητήσεις και περιορισμοί. Conference paper. (https://www.researchgate.net/profile/Lefkios-Neophytou/publication/276280826_SYNAISTHEMATIKE_NOEMOSYNE_EPISTEMOLOGIKES_AMPHISBETESEIS_KAI_PERIORISMOI/links/5555a55708ae6fd2d821da73/SYNAISTHEMATIKE-NOEMOSYNE-EPISTEMOLOGIKES-AMPHISBETESEIS-KAI-PERIORISMOI.pdf)

Παναγόπουλος, Ν. & Αναστασιου, Σ. (2020). Η Συναισθηματική Νοημοσύνη των εκπαιδευτικών ως παράμετρος βελτιστοποίησης της Διαχείρισης Ανθρώπινου Δυναμικού της Εκπαίδευσης. Conference paper.

(https://www.researchgate.net/publication/341617295_E_Synaisthematike_Noemosyne_ton_ekpaideutikon_os_parametros_beltistopoiises_tes_Diacheirises_Anthropinou_Dynamikou_tes_Ekpaideuses)

Αναφορές

- ΚΑΣΣΩΤΑΚΗΣ, Μ. & ΦΛΟΥΡΗΣ, Γ. (2013). *Μάθηση & Διδασκαλία: Σύγχρονες απόψεις για τις διαδικασίες της μάθησης και τη μεθοδολογία της διδασκαλίας*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ, Α. (2020). *Σχεδιασμός μαθήματος για αποτελεσματική διδασκαλία & μάθηση*, Αθήνα.
- ΦΛΟΥΡΗΣ, Γ. (2005). Εγκέφαλος. μάθηση. Νοημοσύνη και εκπαίδευση. *Επιστήμες της Αγωγής*, 2, 7-32.
- ΦΛΟΥΡΗΣ, Γ. (2006). Η θεωρία των πολλαπλών τύπων νοημοσύνης και οι διδακτικές της προεκτάσεις, στο *Επιστήμες της Αγωγής*, τ. 3., Ρέθυμνο, σ.σ. 125-153.
- ΦΛΟΥΡΗΣ, Γ. (2007). Η οικολογία των σχολείων των πολλαπλών τύπων νοημοσύνης, τιμητικός τόμος για τον Ι. Μαρκαντώνη, *Σύγχρονα Παιδαγωγικά και Εκπαιδευτικά Θέματα*, Αθήνα: Gutenberg, σ.σ. 433- 463.
- ΦΛΟΥΡΗΣ, Γ. (2010). Από το παραδοσιακό στο «έξυπνο» σχολείο του μέλλοντος. Αθήνα, *Ιόνιος Σχολή*, σ.σ. 1-16.
- ΦΛΟΥΡΗΣ, Γ. & ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ, Α. (2012). Διδακτική Εφαρμογή της θεωρίας της πολλαπλής νοημοσύνης για μια ποιοτική διδασκαλία-μάθηση. Στο Α. Τριλιανός κ.ά. (επιμ.), *Η Ποιότητα στην Εκπαίδευση: Τάσεις και Προοπτικές*. Πρακτικά Συνεδρίου, Α Τόμος, Αθήνα: Ε.Κ.Π.Α., Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, 2012, σ.σ.356-368.

Αναφορές

- FLOURIS, G., MAVROPOULOS, A. SPIRIDAKIS, J. (2016). Personalizing a science unit in the Greek curriculum for optimal quality instruction and learning through the use of Gardner's theory of multiple intelligencies, in *International Journal of Education and Culture*, Dec. 2016, Vol. 5, Issues 3-4, pp.41-54.
- ΦΛΟΥΡΗΣ, Γ. (2020). *Πολλαπλή νοημοσύνη και εκπαίδευση-θεωρία-έρευνες-εφαρμογές*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- CHEN, J., MORAN, S. & GARDNER, H. (2009). *Multiple intelligences around the world*. New York, John Wiley & Sons, Inc.
- GARDNER, H. (2006). *Πώς το παιδί αντιλαμβάνεται τον κόσμο: Μέθοδοι διδασκαλίας σε αρμονία με τους τρόπους σκέψης του παιδιού*, Αθήνα: Ατραπός.
- GARDNER, H. (2006). *Μπορείτε να αλλάξετε τη γνώμη των άλλων και τη δική σας*, Αθήνα: Κριτική. GARDNER, H. (1999a). *Intelligence reframed: Multiple intelligences in the 21st century*. New York, Basic Books.
- GARDNER, H. (1999b). *Multiple approaches to understanding*, in Reigeluth CM., (ed.) *Instructional Design: Theories and models: A new paradigm of instructional theory*, vol. II, London: Lawrence Erlbaum.
- GARDNER, H. (1993). *Multiple intelligences: the theory in practice*. New York, Basic Books.
- GARDNER, H. (1983). *Frames of mind.*, New York : Basic Books.
- Goleman, D. (2011). *Συναισθηματική νοημοσύνη*. Αθήνα: Πεδίο
- Goleman, D. (2011). *Συναισθηματική νοημοσύνη στο χώρο εργασίας*. Αθήνα: Πεδίο
- Goleman, D. (2012). *Κοινωνική Νοημοσύνη*. Αθήνα: Πεδίο
- Goleman, D. (2015). *Οικολογική Νοημοσύνη*. Αθήνα: Πεδίο

Αναφορές
